

TISZASAS NAGYKÖZSÉG SZOCIOGRÁFIÁJA

A KÖZSÉG FEKVÉSE ÉS ÁTTEKINTÉSE

Tiszasas nagyközség Jász-Nagykun-Szolnok vármegye tiszai alsó járásának, azaz a Tisza-Köröszugnak déli részén fekszik. A faluval határos községek: Csépa 5 km, Alpár 8 km, Tiszaug 5 km, Csongrád 15 km, Tiszaújfalu 10 km és Tiszakürt 9 km-nyire van. A falu a Tisza bal partján, Csongrádtól észak-nyugatra terül el.

Átvonul rajta a Tiszaug-Kunszentmártoni műút, amely a tiszai és kunszentmártoni vasútvonallal, valamint a tiszai hajóállomással köti össze a községet. A falu tengerszint fölötti magassága 95-100 m. A terjedelmes tiszai síkságnak egy legmagasabban kiemelkedő pontján épült fel a falu, amelynek települése zárt. Tanyák nem tartoznak hozzá. Városias jelleget sem mutat. Lakosainak száma az 1930. évi népszámlálás idején 1877 lélek, kiknek főfoglalkozása a földművelés.

A község közigazgatási szempontból nagyközség. Hozzá tartozik, mint külterület Új- és Öregszőlő, amelyeknek összes lakossága 1930-ban 98 lelket tett ki. Határához 4840 kat. hold föld tartozik, ugyanannyi volt már 1848. előtt is. Tehát ekkor sem volt területváltozás, határátcsatolás, de e téren azóta sem történt változás. Palugyay ugyan 6520 kat. holdat említ az adóívek alapján; ez azonban valószínű nem 1600 négyzetöllel van számítva. Ugyanakkor Fényes Elek a község határát 5220 kat. holdra teszi.

TERMÉSZETI VISZONYOK

A község a Nagymagyaralföldön, mégpedig a Tisza bal oldali völgyében fekszik. Eredeti talaja mocsaras, lápos volt. A Tisza lecsapolása óta azonban az előbbi közepes minőséggel szemben jó termőtalaj lett. Talaja nagy részben agyagos, sőt szikes, más részén azonban homokos, de egy kisebb szikes részt kivéve termelésre az összes alkalmas. Valószínűleg a Tisza kiöntései alkalmával rakódott le.

A Tisza hajdani medre és nemcsak az ártere a községig ért. Ezt bizonyítja a falu belterületén, a templom felőli résznek hirtelen lejtős volta. Itt ugyanis a kertek 20-30 m hosszúságban 3-4 métert emelkednek.

A talajban szén, érc, földgáz stb. természeti kincsek nincsenek. A homokos területen szőlők és gyümölcsösök, a mélyebben fekvőkön pedig elsőrendű búza, kukorica és széna terem. A homokos szőlők alatt egy két-három kat. holdra terjedő vályog terület, „vályogbánya” és egy 40-50 kat. holdnyi szikes, agyagos sovány legelő húzódik el egy síkban. Azonban úgy a szikes talaj, mint a Tisza-parti fekete föld, búzából megtermi az átlag 6 q-t kat. holdanként. Futóhomok területe nincs.

Vízrajz

A község határa a közel fekvő Tisza vízrendszeréhez tartozik. Vízvásztó nincs, mert a Tiszától maga a falu is alig 7-800 m-nyire fekszik, határa pedig egészen a Tisza medréig ér. A Tisza mederszabályozása előtt nagy kiterjedésű lápos, mocsaras területei voltak a községnek.²³ A szabályozást a Tisza-Köröszugi Ártmentesítő és Belvízszabályozó Társaság végezte. A mocsarak helyén elsőrendű búza- és kukoricatermő talajt találunk.

Ma egyedül a Szent Páli-sziget nevű 70 kat. holdas területet önti el gyakran a folyó. Ez a sziget a folyó kanyarulata zugában fekszik. A vízi erőt csak hajózásra használják, pedig nagyon üdvös lenne öntözésre is felhasználni. A falu tövében csergedezik a kacsáktól és libáktól hemzsegtető Pókaháza ér, csatornázott, mély medrében.

A községnek sok ásott kútja van, ez azonban majdnem mind üzemben kívül áll. A községben ui. jelenleg egy ártézi kút van, amelyet 1923-ban fúrtak. A mélyfúrásból csöveken majdnem minden házhoz be van vezetve az ártézi víz. Most a szőlőben fúrnak egy kutat, amire annál inkább szükség van, mert a lakosság munka-, sőt szabadidejének nagy részét a szőlőben tölti, de meg a permetezéshez is nagy mennyiségű vízre van szüksége. A szőlőben lévő kút fúrását egy gazdálkodó ingyen elvállalta volna, ha néki a község a szőlő alatt elterülő vályogbányát átengedte volna. A község azonban, hogy lakóit megkímélje attól, hogy ezután a vályogot pénzért kapják, nem ment bele az üzletbe, inkább maga fúratta meg a kutat. A jelenlegi ártézi kút a falu belterületén már egy újabb fúrás, mivel a régi kút léket kapott. Egy vállalkozó elvállalta volna a lék kijavítását, azonban a megkezdett munka után szakértők megállapítása szerint rájöttek arra, hogy a lék kijavítása többbe kerülne, mint egy új kút megfúrása. Ezért inkább új kutat fúrtak. Az új kút fúrása csaponként 25 pengőbe került. Vize bőven van s nagyon egészséges és eléggé hideg is annak ellenére, hogy 194 m mély. A régebbi kút 196 m mély volt.

Éghajlat, időjárás

A község Magyarország legcsapadékszegényebb vidékén fekszik. Az évi csapadék alig éri el a 460-580 mm-t. De ennek a megoszlása is igen kedvezőtlen, és éppen akkor nem esik eső, amikor a növényzet legjobban megkívná azt. Az idén is pl. április végétől 100 napon át egy csepp eső sem esett, éppen akkor, amikor a mezőgazdaságnak és az állati szervezetnek legnagyobb szüksége lett volna rá. Ugyancsak az idén a szeszélyes éghajlat rendkívüli károkat okozott. Először is a kora tavaszi talaj menti fagy, majd április 23-án borzasztó jégeső verte el a határt, amelyre betetőzésül a kíméletlen aszály jött. (A részletes klímát l. Tiszaug szociográfiájában.)

Növényzet, állatvilág

A határ a Tisza szabályozása után a növényzet és állatvilág tekintetében nagy átalakulásnak volt kitéve. Amíg a Tisza-parton mocsarak, lápok húzódtak el, nagyon sok nád, sás, fűz, rekettye, valamint legelő tartozott a községhez, de ugyanakkor már a homokos részen jó borok is teremtek. Ebben az időben is a lakosság főfoglalkozása a vizes és kiöntéses jó legelők miatt, főleg az állattenyésztés volt, amit azonban a gyakori árvizek a fejlődés terén meglehetősen korlátoztak. Az állattenyésztés mellett a halászat is nagy hasznot hajtott a község lakosságának.

Tehát a rétek lecsapolása nemcsak a növényzetet és állatvilágot változtatta meg, hanem az emberek foglalkozását és ezen át azok társadalmi, gazdasági életét, valamint lelki világát is átalakította.

Az ármentesített területek egy részén jelenleg erdő van. Az erdő föl van parcellázva, de telekkönyvileg még a közbirtokosságé. Ennek a területnek legnagyobb része fűzes. A fűzfáknak az alsó ágait levagdossák, és ez szolgálja a lakosságnak a tüzelőanyagot.

TÖRTÉNELEM

A község őskorát Tiszaug szociográfiájában tárgyaljuk részletesen, itt csupán a következőket említjük meg: A szájhagyomány szerint Árpád a honfoglaló magyarokkal itt vonult át, mondván: Ezen a helyen kelen át. A községnek egyik része a Kelenhegy elnevezés, állítólag ebből a korból maradt ránk. Hogy tényleg itt kelt-e át a szemben lévő Alpárra, az nincs bebizonyítva. Másik történelmi nevezetessége, hogy Aba Sámuel a szomszédos Csépan ütközött meg. Más monda nem nagyon él a nép ajkán.

Tiszasas először abban az oklevélben van megemlítve, melyben a Ráthold nembeli Nagy Leustachnak adományozta a király. Nevezett birtokosa 1347. előtt halhatott meg, mert ez évben özvegyének Erzsébet királyné egy oklevélben megígérte, hogy a birtok élvezetében minden körülmények között meg fogja védelmezni, halála esetén pedig ura testvéreinek gyermekeire biztosította az öröklést. Úgy látszik utóbb a király saját magának foglalta le, mert 1348-ban Tiszaúrttel együtt királyi birtoknak van jelölve. 1450-ben a Wezsenyi-család kezében találjuk.

Történelmi adatainkban a helység nevével 1479-ben találkozunk, amikor a községet Saasnak hívták.²⁴ 1530-ban a királyi adományozás a szomszédos birtokos hadvezér főúrnak, Kinizsi Pálnak juttatta. 1552-ben a család megszakadtával csömöri Zay Ferenc, az akkori szolnoki főispán kapta. A török hódoltság alatt a jászberényi várhoz tartozott, az ott állomásozó palánkbeli katonák között volt felosztva. 1658-ban a lakosságot rác portyázó seregek lepték meg, akik elől Borsod megyébe menekültek és csak 1661-ben, református papjuk buzdítására tértek vissza elhagyott telepeikre. A Rákóczi-felkelés alatt 1709-ben újabb támadásnak volt kitéve a község, és másodszor is elnéptelenedett. A szatmári béke után gyors fejlődésnek indult és a kormányhatalom ellenére virágzó protestáns községgé fejlődött. Az 1733. évben már saját lelkésze van. Nem sokkal később a romba dőlt templom is újjáépül. 1735-ben Stösszel (*megj.: Steössel?*) Kristóf volt a birtokosa.²⁵

Tiszasas község múltjáról egy, az 1759. aug. 10-i jegyzőkönyv és az akkori tanúvallomások is megemlékeznek. Eszerint 1681-ben már állandó kálvinista egyházuk, templomuk és prédikátoruk volt. Ugyanezen jegyzőkönyvből megállapítható, hogy a török világ alatt mindig lakták Sast, azonban a török elől, mintegy 3 évig Újfaluba húzódtak, ahonnan kijártak a szőlőiket művelni.

Arra vonatkozólag, hogy a község mikor létesült, semmiféle biztos adatunk nincs. A község a múltban Heves vármegyéhez tartozott. Arról sem tudunk, hogy a község területén azelőtt lett volna időközben elpusztult falu.

A XIX. század elején Luby (*megj.: Imre*) és gr. Tige Lajos bírák.²⁶ 1848-ban több lakosa, mint nemzetőr vett részt a szenttamási csatában.

A nép ajkán élő történelmi eseményekkel kapcsolatban megemlítjük még, hogy pár évvel ezelőtt halt meg, szabadlábban, az utolsó betyár. A határ nádas, zsombékos vidéke főleg halászatból és pásztorkodásból élő lakosságból állt. A zsombékos, nádas kitűnő rejtekhelyet biztosított a betyároknak, akik a legelésző gulyából egyet-egyet kikerítve Csongrád felé hajtottak s a Tiszán átkelve nyugodtan fogyasztották el. A betyárokat a rabló életmódra a Bach-korszak kényszerítette. Így Bogárhoz a Bach-korszakon át a következő monda fűződik:

A kis 15 éves Bogár, mikor látta, hogy a 48-as érzelmű apját ütötték-verték a német zsandárok, s ráadásul a kérlelő édesanyját, a szerető feleséget is megverték, megfogadta, hogyha majd nagy lesz, bosszút áll édesapjának és anyjának megveréséért. Szavát be is váltotta, amikor 18 éves korában két zsandárt vert agyon. Ettől az időtől, mint üldözött vad, a zombékos erdőkben keresett menedéket. Élelmét és ruházatát csak lopott holmiból tudta fedezni, avagy testvéröccse hordott utána titokban élelmet. Bujdosó élete azonban nem sokáig tartott, mert már 21 éves korában felakasztották. A betyárok és tolvajok életét megkönnyítette az a körülmény, hogy a szomszédos Csépa község valamennyi lakója nemes volt, s mint ilyenek, mentelmi jogot élveztek. A zsandárok, pandúrok – ámbár biztosan tudták, hogy ők a tolvajok – mégsem hatolhattak be a nemesség portájára házkutatást tartani.

A község határának területe és művelési ágak szerinti megoszlása írók szerint változik. Palugyay szerint a határ területe az 1850. évben 3987 hold, 432 négyzetöl. Ebből lefelé kerekítve szántó 655 hold, rét, kert 536 hold, szőlő 198 hold, legelő 2277 hold, terméketlen terület 325 hold. Ugyanitt erdőt, nádist nem tüntet fel. Ugyancsak Palugyay ebből a korból másutt 6520 holdat említ az adóívek alapján. (Ez azonban valószínű, nem 1600 négyzetöllel van számolva.) Viszont Fényes Elek ugyanebből a korból 5220 holdat említ, amelyből szántó 768 hold, rét 3403 hold, legelő 841 hold, szőlő 213 hold, erdő 141 hold, amiből úrbéri szántó 632 hold, kaszáló 193,5 hold, legelő 841 hold, erdő 141 hold, nádas 117 hold. A majorsági szántóföld 136 hold, rét 3210 hold.²⁷ A Palugyay által megállapított összes területnek tiszta jövedelme összesen 4760 forint volt.

A helység lakossága között romboló kolerajárványok közül négyről van biztos adatunk: Az 1831–1832. évi kolerajárvány volt a leghevesebb, mert 110 beteg közül 47 meghalt. Az 1854–1855. évi járvány alatt pedig 7 beteg közül 4, 1866–1867-ben 5 beteg közül 3 halt meg kolerában. Közegészségügyi állapota az 1900-1920. évek alatt a következő: A vörhenynek 17 áldozata lett, a romboló toroklob 12 embert ragadott el. Ezen évek alatt a tbc-nek 116 halottja lett, azonkívül a tüdőgyulladás 64 ember életét ragadta el. Az 1918. évi influenzának 5 áldozata lett.²⁸

A XIX. század végén és a XX. század elején beálló nyugodt fejlődést a világháború, majd a vörösök rémtettei zavarták meg, akik 1919-ben a Tisza gátjának átvágása folytán vízzel árasztották el a vidéket.

Művelési ágak	Év	Szántó	Kert	Rét	Szőllő	Legelő	Erdő	Nádas	Adómen-tes	Összes
Palugyay szerint	1850	655	536		198	2274	-	-	323	3987
Palugyay, adóívek alapján	1850									6520
Viszont Fényes Elek szerint	1850	768	3403		213	841	141			5220
Fényes Elek szerint ebből úrbéri	1850	632	193,5			841	141	117		1924,5
Fényes Elek szerint ebből majorság	1850	136	3210,5							
Fayol ív szerint	1895	1627	10	607	210	1808	92	19	202	4575
	1925	2036	46	399	312	1345	191		510	
	1930	2397	47	646	318	710	195	-	527	4840
5 birt. kezén van	1930	285	-	1353	-	1192	184	-	106	3120
Kik közül 3 lakik Sason	1930									1658
2 idegen lakos	1930									1462

Fényes Elek szerint 1850-ben 5220 kat. hold tartozott Tizsasashoz. Ebből úrbísiség volt összesen 1924 kat. hold, azaz az összes területnek 36,6%-át képezte úrbísiség. Az úrbísiségnek legnagyobb része, azaz 32,3%-a szántót alkotott, ugyanakkor, amikor a község összes területének csak 14,7%-a volt szántó. Hogyha a község összes szántóföld területéből levonjuk az úrbéresek által művelt szántóföldet, a nemesség és nem úrbéresek által birt szántó területe mindössze 134 kat. holdat tesz ki.

A szántó után az úrbéresek legnagyobb területét a legelő alkotta, amely az úrbéresek által birt összes területnek 4,3%-át képezte. Ebben az időben más legelő nem is volt, mint csupán az úrbéresek által birt 841 kat. hold

Annál nagyobb területet alkotott azonban a nem úrbéresek kezén lévő rét, amely az akkor kevés területet képező kerttel együtt 3403 kat. holdat tett ki, ez pedig a község összes területének 65,19%-át képezte. Megjegyzendő azonban, hogy ebben a 3403 kat. hold kert és rétből az úrbéresek által birt 193 kat. hold kert és rét benne foglaltatik, mely utóbbi az úrbéresek által birt összes területnek 10%-át képezte.

Amíg az úrbéresek által birt szántóföld az összes szántóföldnek 82,4%-át alkotta, addig az úrbéresek által birt kert és rét az összes kert és rét területének csak 5,3%-át alkotta. Ehhez hozzájárult azonban az úrbéresek által birt legelő, azaz 841 kat. hold, ami az úrbéresek kert és rétével együtt összesen 1034 kat. holdat tett ki, ez pedig az összes rét és legelőnek 32,6%-át tette ki. Végeredményben tehát 1850-ben az úrbéresek sokkal több szántófölddel rendelkeztek, viszont az állattenyésztésre nélkülözhetetlenül fontos rét és legelőből sokkal kisebb területük volt.

A művelési ágak megoszlása az elmúlt 80 esztendő alatt óriási változáson esett át. 1850-ben a szántó az összes területnek 14,7%-a, 1930-ban pedig 49,5%-a volt. A szántóföld tehát megsokszorozódott. A rét és kert ellenben nagymértékben kisebbedett.

E két művelési ág 1850-ben az összes földbirtoknak 65,2%-át, 1930-ban már csak 14,2%-át alkotta. Nőtt ugyan egy csekéllyel a legelő, ez ugyanis 1850-ben az összes területnek 16,1%-t, 1930-ban pedig 16,7%-át alkotta az összes területnek.

Mindezekből azt látjuk, hogy a mezőgazdaság a külterjes legelőről és rétről a belterjesebb szántó gazdálkodásra tért át. 1850. körül az állattenyésztés virágzott még, most pedig a szántóföld-művelés kezd egyre nagyobb arányokat ölteni. A legelő és rét területének rohamos csökkenése azonban korántsem jelenti még az állattenyésztés visszafejlődését, hanem csak azt, hogy az elmúlt 80 év alatt nagykiterjedésű legelőt és rétet törtek föl a célból, hogy intenzívebb állattenyésztést folytassanak, azaz takarmánynövényeket termelhessenek.

NÉPESSÉG

A népesség megoszlása		szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	Orsz. %	átlag %
Év		1850		1910		1920		1930		1920	1930
Terület				4840				4840			
Összes Polgári Katonai	Jelenlévő népesség	1312		1674		1682		1877			
				1673							
				1		2					
Idegenben tartózkodik		-		-		1					
Távol van		20		-		-		-			
Összes belterületi népes.		-				1616	96,07	1779	94,77		
Összes külter. népesség		-				66	3,93	98	5,23		
Négyzetkm népesség		-						67,4			93,4
Kereső		-				861	51,02	938	50		
Eltartott		-				821	48,98	939	50		
Férfi		647		835	49,83	812	48,27	949	50,55		
Nő		665		839	50,17	870	51,73	928	49,45		
15 évnél fiatalabb		-		407	24,73	424	25,12	412	21,96	30,6	27,5
15–59 évig		-		1071	63,97	1074	63,94	1251	66,64	60,4	62,7
60 évnél idősebb		-		196	11,3	184	10,94	214	11,4	9,0	9,8
Magyar nyelvű		1315		1674	100	1677	99,7	1873	99,78		93,05
Magyarul tud				1674	100	1682	100	1876	-	-	98,35
Római katolikus		19		130	7,76	207	12,3	358	18,53	27,02	27
Evangélikus, református				1532	91,51	1464	87,03	1499	79,33	63,09	64,9
Ír, olvas, 6 évnél idősebb				1249	80,92	1358	87,16	1539	90,43		90,4

Anyanyelv szerinti megoszlás

Népszámlálás éve	1827	1850	1910	1920	1930	1930 Orsz. átlag %
Magyar		1305	1674	1667	1873	
Német		2	-	3	3	
Tót		-	-	-	-	
Oláh cigány		2	-	-	-	
Egyéb		3	-	2	1	
Összes lélek	1230	1312	1674	1682	1877	91,3
Magyarul tud			1674	1682	1876	97,7
6 évnél idősebb, írni, olvasni tud			1249	1358	1539	90,4
Külföldi					8	

A községet már régidőktől fogva színmagyar lakosság lakja. Már 1850-ben 1312 lélek közül 1305 volt magyar, s mindössze 2 német, 2 cigány és 3 zsidó. Ezt a szép arányszámot megtartotta tovább is az idők folyamán. 1910-ben kivétel nélkül tiszta magyar lakossága volt a községnek. 1920. évben volt már összesen 2 nem magyar lakosa is, azonban a magyar anyanyelvűek még mindig 99,7%-át tették ki az összes lakosságnak. A magyarul tudók százaléka ebben az időben is 100%, éppen úgy, mint 1910-ben. 1930-ban is 99,8%-át alkotta az összes népességnek a magyar anyanyelvűek száma. A magyarul tudók száma pedig ekkor is majdnem 100%, ugyanakkor, amikor a magyarul tudók országos átlaga 98,3% volt, viszont a magyar anyanyelvűek százalékaránya 99,8%, amikor az országos átlag 93,05%-ot tett ki.

Ezek a számok világosan mutatják, hogy már régóta tiszta fajmagyarság lakja a községet.

Ha a lakosság nemek szerinti megoszlását nézzük, látjuk, hogy a férfiak száma egészen 1930. évig néhány tized százalékkal kevesebb volt. Ez azonban nemcsak itt, hanem világviszonylatban is így szokott lenni. Az 1930. évi népszámlálás alkalmával azonban a statisztika azt mutatja, hogy a férfiak száma 0,9%-kal fölötte áll a nők százalékarányának. Ennek a változásnak okát legnagyobbbrészt a gazdasági, illetve munkáviszonyokban találjuk. Így a külterületen, ahol a lakosság egy része cselédségből áll, a férfiak száma nagyobb a nők számánál, amennyiben amazok száma 51, emezeké pedig 47. Ez azonban még nem teszi ki a különbséget, azaz a 21 férfi többletet. Megtaláljuk azonban ezt is a község belterületén élő cselédségnél. A háztartási munkát az asszonyok és lányok maguk is elvégzik, azonban a módos gazdák földjeiket maguk nem tudják megművelni, s ebből a célból állandó férficselédet alkalmaznak. Mivel azonban sem munkát, sem lakást adni a nőknek nem tudnak, rendszerint nőtlen férficselédet alkalmaznak.

De azért is több a férfi, mint a nő, mert sok parasztlány városi tisztviselőhöz megy férjhez. A szegény napszámos leányok pedig cselédnek mennek el idegenbe.

Családi állapot szerinti megoszlás

Megnevezés	Év					Országos %	
	1850	1910	1920	1927	1930	1920	1930
Összes lélek	1312	1674	1682	1230	1877		
Családfő	259	-	-		-		
Férfi	647	835	812		949		
Nő	665	839	870		928		
Nőtlen	360	602	639		704	52,1	49,4
Hajadon	342						
Házias	270	925	874		699	40,5	43,0
Férjezett	275						
Özvegy férfi	16	130	151		147	7,0	6,9
Özvegy nő	49						
Elvált	-	17	18		27	0,4	0,7

A családi állapot szerinti megoszlás statisztikája azt mutatja, hogy a nőtlenek, ill. hajadonok száma 1920-ban az összes lakosságnak 37,9%-át tette ki ugyanakkor, amikor az országos átlag 52,1% volt. 1930-ra még esett a százalékarányuk, éspedig 0,9%-kal. Ekkor ugyanis már csak 37%-át teszik ki, igaz, hogy ez idő alatt az országos átlag is 49%-ra esett le.

Annak oka, hogy a nőtlenek és hajadonok száma 12,4%-kal alatta áll az országos átlagnak, abban található, hogy itt egy-gyermekrendszer van. A kevés gyermek miatt természetesen a házasságok száma is kevesebb.

Ennél még sokkal nagyobb eltérést látunk az elváltak számában. Amíg ugyanis az országos átlag 1930-ban 0,7% volt, addig Tiszasáson 1,4%-ot tett ki. Ez a rossz arányszám a lazább erkölcsi viszonyok miatt következett be. 1920-ban itt is kisebb volt az elváltak száma, de ugyanakkor az országos arányszám is kisebb volt.

Az özvegyek a község összes lakosságának 7,8%-át alkották az 1930. évben, amikor ezeknek az országos átlaga 6,9% volt. Ennek a magas arányszámnak az okát főleg két körülményben kell keresnünk: Először is a nők korai elhalálzásában. Helyi közlések szerint a nők korai elhalálzásának legfőbb oka az egy-gyermekrendszerrel kapcsolatos magzatelhajtás. Az ebből keletkező korai elhalálzás vagy az abortuszt követi nyomban, vagy pedig, ami sokkal gyakoribb, hogy a sok mesterséges beavatkozás miatt már 50 éves koruk előtt előregednek és elhalnak a nők.

A nagyszámú özvegyeknek már kisebb oka a férfiaknak a háborúban szerzett betegségek következtében történt nagyszámú elhalálzása.

Kormegoszlás

Év	1910	1920	1930
3 évnél fiatalabb	180	83	80
3–5 évig		41	95
6–9 évig	146	210	134
10–11 évig			68
12–14 évig	81	90	35
15–19 évig	144	125	174
20–29 évig	545	257	323
30–39 évig		266	306
40–49 évig	382	426	338
50–59 évig			210
60 évnél idősebb	196	184	214

A gyermekáldás-korlátozás nemzetpusztító hatása megdöbbentő képet nyújt, ha a kormegoszlás statisztikáját vizsgáljuk. Az 1930. évben a 6 évnél fiatalabb gyermekek arányszáma országos átlagban 12,3%, amikor Tizsasason mindössze 9,4% esik erre a korra. A 6–11 év közöttiek az összes lakosságnak 10,7%-át alkotják, amikor az országos átlag 12,1%.

Az 1920. évben a község gyermekeinek az arányszáma még sokkal jobb. Ekkor ugyanis a 6 éven aluliak még 7,3%-át alkotják az összes lakosságnak, amikor az országos átlag ugyanezen korra 9,9%. A 6–11 év közöttiek pedig 12,4%-át teszik ki, amikor az országos átlag 13,9%.

Ha most a 10 évet összevetjük, látjuk, hogy a falu gyermekeinek száma rohamosan csökken, pedig a csecsemővédelem magasabb fokon áll, illetve a gyermekhalandóság csökken. Hogy a gyermekek száma az országos átlaghoz viszonyítva mégis egyre apad, ennek kizárólagos oka az egy-gyermekrendszer.

Hogy valóban az egyke a kizárólagos oka a gyermekek alacsony számának, azt világosan mutatja a legutóbbi szigorú közigazgatási, illetve rendőri ellenőrzés, aminek következtében a gyermekáldás-korlátozás máris megszűnőben van. Amíg 1934. év július haváig a keresztelések száma 8 volt, addig 1935. júliusáig 27 lett a szigorú ellenőrzés következtében.

Népszaporodás áttekintése

Népszámlálás éve	Lélekszám	10 évi növekedés	
		%-a	száma
1827	1230		
1850	1312		
1890			+42,4
1900	1736		
1910	1674	-3,5	-62
1920	1682	+0,4	+8
1930	1877	+11,6	+195

Az eddigiek alapján egyáltalán nem meglepő az, hogy amíg a legtöbb község lakossága az utolsó 100 év alatt megkétszereződött, sőt megtízszereződött, addig Tiszásas ugyanezen idő alatt csupán 65%-os szaporulatot mutatott.

A 10 évenkénti szaporodás a következő: Az 1850. évtől 1900. évig szaporodott a lakosság összesen 424 lélekkel. Ebből 10 évre 70 lélek esik. Ez a szép eredmény a Tisza és Körös szabályozásának az eredménye. A XIX. század második felében a lecsapolási és gátépítési munkálatok maguk is vonzották az embereket messzi vidékről, de erre a korra esik éppen a lecsapolásokkal kapcsolatos gazdasági fellendülés is, amikor óriási területeket tettek gazdaságilag hasznosíthatóvá. De az utak kiépítése, és a közlekedés fejlesztése maga is vonzólag hatott. Tehát a nagyarányú szaporodás nemcsak a természetes szaporodásnak, hanem sokkal inkább a bevándorlásnak az eredménye.

Az árvédelmi munkálatoknak a befejeztével azonban nemcsak megállt, de visszafejlődött a szaporodás. Amíg 1900-ban 1736 lelket számlált a község, addig 1910-ben már csak 1674-et. Tehát 62 lélekkel lett kevesebb, mint 10 évvel azelőtt. Ez a hirtelen visszaesés a munkásoknak a közmunkák befejezésével való elvándorlása miatt következett be. 1910-től újabb szaporodás következett be. De ez sem természetes szaporodás. Különösen nem az az 1920-30. évek között. Maga a természetes szaporodás ekkor ugyanis az egyke miatt már visszaesést mutat. Ez az utóbbi évtized alatti 195 főnyi szaporulat a fokozatos bevándorlás miatt következett csak be. A módosabb gazdák ugyanis egész családokat telepítettek be szőlőikbe, akiket kapásoknak neveznek. A szaporodás legfőbb okának tehát a gyümölcs- és szőlőművelés egyre fokozódó felvirágozódását tekinthetjük.

Foglalkozás szerinti megoszlás

Mint már fentebb említettük, a lakosság főfoglalkozása a földművelés és állattenyésztés. Az 1930. évben a földműveléssel foglalkozó lakosság száma az összes népességnek 83,4%-át tette ki. Ezután – jóllehet messze elmarad a földművelés mögött –, legnagyobb számú embert az ipar foglalkoztat. Ezeknek a száma az összes lakosság 7,8%-át alkotta 1935-ben. Az iparosokat, számban, a kereskedelemmel és közlekedéssel foglalkozók száma követi.

Foglalkozási statisztika

Népszámlálás éve	1920	1930
Mezőgazdasági, kertészeti kereső	751	797
Mezőgazdasági eltartott	686	769
Ipar kereső	51	57
Ipar eltartott	74	79
Kereskedelem, hitel, közlekedés kereső	19	20
Kereskedelem, hitel, közlekedés eltartott	47	25
Közszolgálat, véderő kereső	11	15
Közszolgálat, véderő eltartott	10	28
Napszámos kereső	1	-
Napszámos eltartott	-	-
Házicseléd kereső	26	26
Házicseléd eltartott	2	2
Nyugdíjas, egyéb kereső	2	10
Nyugdíjas, egyéb eltartott	2	14
Összes népesség kereső	861	939
Összes népesség eltartott	821	938

A keresők és eltartottak aránya az 1935. évben egyenlően oszlott meg. Részletesebb vizsgálatnál azonban szembetűnik, hogy a földműveléssel foglalkozók között aránylag több a kereső és kevesebb az eltartott. Viszont az egyéb foglalkozásúak között aránylag több az eltartott és kevesebb a kereső. Így a mezőgazdasággal foglalkozók közül az eltartottak száma 49%-ot, a cselédek közül pedig 7,7%-ot tesz ki. Eme utóbbiak közül a legtöbb férfi, amit már a nemek szerinti megoszlásnál is említettünk.

Külterületi lakott helyek demográfiai adatai

A községhez tartozó külterületen 1930-ban összesen 98 lélek lakott, akik 100%-ig magyar ajkúak. Mint általában az egész községben, úgy a külterületen is nagyobb a férfiak aránya a nőkénel.

Érdekes képet nyújt a szaporodás statisztikája a külterületen. Itt, ahol a csecsemőhalálozás – már a bába és az orvos távolsága miatt, de az általános műveltség miatt is, amit az írni-olvasni tudók aránya is bizonyít – egészen bizonyosan nagyobb is, mint a faluban, mégis a 6 éven aluliak száma az összes külterületi lakosságnak 15,3%-át alkotja, ugyanakkor, amikor a belterületen csak 9,4%-át. Tehát itt majdnem még egyszer annyi a gyermek, mint bent a faluban. Ennek az az oka, hogy a külterületen a szegényebb munkásosztály lakik, ahol a több gyermekre, mint keresőre, sokkal inkább szükség van, mint a gazdagabb földbirtokosoknál, ahol csak fokozatos elszegényedést jelent a gyermek. Szerintük ugyanis a vagyonos öregekre nézve rossz, ha felnőtt gyermekek vannak, mert azok részt kérnek a vagyomból, de a napszámos ember felnőtt gyermekei valóságos áldás az öregekre, mert azok keresnek az elaggott szülők számára is. Emiatt a szőlőben lakó kapások között nem is pusztít az egyke. Közülük nem egy családnak 5-8 gyermeke is van.

Külterületi demográfiai adatok

Népszámlálás éve	1920	1930
Jelenlévő népesség	66	98
6–11 éves gyermekek	7	-
Magyar	66	98
Német	-	-
Tót	-	-
Oláh	-	-
Egyéb	-	-
Magyarul tud	66	98
Római katolikus	36	65
Görög katolikus	-	-
Református	30	32
Evangélikus	-	1
Görögkeleti	-	-
Izraelita	-	-
Unitárius	-	-
Egyéb	-	-
Ír, olvas	46	62
Férfi	-	51
Nő	-	47
6 évnél fiatalabb	-	15
12–14 évig	-	18
15–19 évig	-	2
20–39 évig	-	9
40–59 évig	-	32
60 évnél idősebb	-	18

Az egyke

Ez a világszerte egyre jobban terjedő betegség sajnos mostmár nemcsak a dunántúli vármegyéink legnagyobb részét fertőzte meg, hanem ellopódzott hazánknak arra a területére is, ahol eddig a gyermekáldás legnagyobb arányszámot ért el. E tekintetben is éppen Tizzasas község az, ahol az egész Nagymagyaralföldön párját ritkító mértékben harapódzott el az egyke. Sajnos Dunántúlon, főleg Somogyban és Tolnában több és e tekintetben Tizzasasnál még sokkal híresebb falvakat is találunk. Ilyen pl. a Somogy megyei Alsok¹, ahol a tehenek fejét samponnal mossák, és 8-10 ilyen tehenük van, gyermekük azonban csak egy, igaz, hogy erre ott minden áldozatot meghoznak, csak hogy betegség esetén életben maradjon.

A tizzasasi egykerendszer, habár a maga nemében nem is ölt talán még akkora arányokat, mint Alsokon, ahol mindegyik asszony egykézik, mert itt csak minden második asszony lett a monstre magzatelhajtási pörbe belekeverve. Mégis, ez a nemzeti tragédia annál veszedelmesebb, mert éppen olyan vidéken kezdik a betegség csiráit elhinteni, ahol még eddig nem volt gyermekáldás-korlátozás, és ahol az ország legmagyarabb népe lakik. Tizzasas az ország szívében van. Márpedig, ha egy szervezetnek a szívét kezdi ki a kórság, úgy az egész szervezet bomlásnak indul.

Hogy Tizzasas ennek a fertőző betegségnek a kiindulópontja és fő terjesztője, azt maga a sasitífusz elnevezés is bizonyítja, amit a Tizzasast környező falvak sokgyermekes napszamos asszonyai mondanak a Tizzasason terjedő egykéről.

Ha az egykorú újságcikkeket olvassuk és a valóságos helyzettel összehasonlítjuk de ugyanakkor a somogyi és tolnai egykéző falvakkal is összevetjük, látjuk, hogy jóllehet Tizzasason minden második asszony részt vett a bűnös magzatelhajtásban az újságcikkeket mégis túlzottaknak kell nyilvánítanunk. A titkos feljelentésekre számtalan esetben a legártatlanabbakat is a vádlottak padjára ültették és két napon át vallatták. Olyanokat is vádoltak és kínos keresztkérdésekkel faggattak, akiknek rövid 3-4 év alatt két gyermekük is született, s akik közül az utolsó alig egy hónappal a botránys ügy kipattanása után született meg. A bűnös asszonyok miatt számtalan ártatlan asszonyt napokon át faggattak a községházán, úgyhogy ételt is a hozzátartozóknak kellett utánuk vinni. Ezek után, hogy kínos helyzetüknek véget vessenek, sokan olyat is vallottak, amit nem tettek meg. A nyomozásban 2 detektív és 3 csendőr vett részt.

Jóllehet a szigorú hatósági nyomozás és eljárás után látszólag szünni kezd a gyermekáldás-korlátozás, azonban mint maguk a falusi lakók mondják, az egy-gyermekrendszer csendőrszuronnal megakadályozni nem lehet. A valóság az, hogyha ideig-óráig szünt is Tizzasason a gyermekáldás korlátozása, sokkal rohamosabb mértékben terjedt az, a szomszédos sokgyermekes, de nyomorgó proletárcsaládok között.

Amíg gazdasági téren javulás nem áll be, nem is sikerül azt karhatalmi úton megakadályozni, mert most már nemcsak a sasiak, hanem a szomszédos Csépa és Szelevény község lakói is észreveszik a megélhetésbeli nagy különbséget az egykéző és a sokgyermekes családú falvak között. Egy tizzasasi gazda, akinek történetesen 4 gyermeke van, a nyomozásokkal kapcsolatban maga mondta, hogy a rendszer megakadályozását nem itt, a nyomorgó falvak lakossága között kellene irtani, hanem bíznák csak őrá, majd ő tudná, mit kellene tenni: Először is a legmagasabb rangú fővárosi és vidéki tisztviselők feleségeit kérdezné meg, hogy házasságuk első tíz éve alatt hány gyermeke született, kedvezőtlen válasz esetén ezeket állíttatná a csendőrökkel a vádlottak padjára.

Népjellemzés

A tizzasasiak általában magas, szálás termetű, edzett emberek, de amellet az is meglátszik rajtuk, hogy nincsenek agyondolgozva, mint a szomszéd községek emberei. A férfiaknak, de különösen a nőknek legnagyobb része hízásra hajlamos, ami nagyon feltűnik a falukutatónak, mert az elmaradott, szegény községeinkben az elhízott parasztasszonyt csak ritkaságszámban találjuk. Ennek csak az lehet az oka, hogy amennyire csak lehet, a nehezebb munkát cselédekkel végeztetik el, ámbár, ha a szükség úgy kívánja, maguk is megfogják és fáradtság nélkül végzik a legnehezebb munkát is. Ezt különösen a szomszéd Csépa község napszamosaival vagy legnagyobbrészt onnan fogadott állandó gazdasági cselédekkel végeztetik.

Szemüknek, hajuknak és bőrüknek színe barna. A lakosság anyanyelve kivétel nélkül magyar. Állítólag eredetileg is magyar település volt, s az egyik hit szerint csak később telepítettek oda kunokat; más hit szerint pedig csak lassan szivárogtak ide be a kunok. Ismét egy másik monda szerint a székelyek telepítették be hajdan ezt a vidéket.

Zenei hallásukat tekintve, szintén arra kell következtetni, hogy a jó zenei hallású szlávok közül kevés telepedhetett közéjük. Zenei hallásuk általában rossz. Viszont akinek van hallása, annak rendszerint nagyon is jó zenei füle van. Általában e tekintetben csak 2 csoportra oszthatjuk őket: olyanokra, akiknek nagyon is jó, és olyanokra, akiknek igen is rossz a hallásuk. Az egyik-egyik csoportba a lakosságának 50-50%-a esik.

Amint a zenei hallás nem mutat szláv származásra, éppen úgy a vérmérséklet sem mutat szláv eredetre. Melankolikus, ábrándozó nagyon kevés akad közöttük. Általában temperamentumos, lendületes emberek ezek. Ugyancsak magyar vérre enged következtetni a fölényes úrhatnáság is. Igaz, hogy ebben nagy szerepet játszik az a körülmény is, hogy a sasi lakók legnagyobb része jómódban él, s az úrhatnáság, mint veszedelmes epidémia ragad át azokra a szegényebb családokra is, amelyek egyébként mint cselédek könnyebben kereshetnék kenyerüket, mint így uraskodva.

Sasi gazda leányát cselédnek sohasem adja. Inkább, hacsak teheti, leányát taníttatja s igyekszik számára szép hozományt összegyűjteni, hogy lehetőleg tisztviselőhöz vagy más városi emberhez adja feleségül. Ugyanígy fiúgyermekét sem adja cselédnek, inkább minden összeköttetést felhasználva, azt rendőrségnél avagy valahol altisztként helyezi el, legtöbbször azonban otthon marad a gazdaságban. Tiszasáról csak azoknak a családoknak a gyermekei szegődnek el cselédnek, akik nem törzslakói a falunak, hanem az idők folyamán maguk is, mint cselédek szivárogtak be és telepedtek a faluba.

A magyar embernek általános korcsmázó szokását sem találjuk itt meg. Ezt azonban talán nem is annyira a lelki tulajdonságnak, mint inkább a gazdasági okoknak tulajdoníthatjuk. A korcsmák éppen ezért nem is egzisztálhatnak a faluban. Amíg más ekkora faluban még a mai rossz gazdasági viszonyok között is 3-4 korcsmáros is meg tud élni, addig itt csak egyetlen korcsmáros is alig él meg, amennyiben üzlete legtöbbször üres. Ebből azonban korántsem következtethetünk arra, hogy a lakosság boriszonyban szenved, sőt ellenkezőleg a sasi gazdák minden nap megisszák a maguk 1-2 liter borát, mégpedig nagyon kevés kivétellel, mert hisz majdnem minden gazdának szépen terem még eladásra is bora. Az erős és nagymennyiségű borfogyasztás ellenére mégsem igen találunk a faluban részeg embert. (Ez is bizonyítani igyekszik Steinecker professzor úr ama állítását, hogy a magyar ember legnagyobb része immúnis a bor alkoholljával szemben.)

Mint általában a magyar embert, úgy az ittenieket is nemes szívű adakozóknak, de nem pazarlóknak kell neveznünk. Említsük csak itt meg, hogy például az iskola építésénél minden egyes gazda alaposan kivette a részét az ingyenes segítségből. A hősök szobra avatáson 140 tagú levante díszcsapat vonult fel. A bankettet 300 négyszögöles sátorban, mintegy 900 személy jelenlétével tartották meg. Az ünnepi ebéden részt vevők között mintegy 300 vidéki volt jelen. A vidéki lakosok bankett bevételéből mintegy 851 pengő folyt be. A szobor, amelyet Vass Viktor készített, 10 000 P-be került. Erre csak a banketten 4258 P folyt be. Az ebéd anyagát a falubéli lakók közadakozásból adták össze. Összehordtak összesen 12 q húst, 400 db csirkét, 90 tyúkot, 1 hizott sertést és 7 db vágómarhát. Mindezeket a lakosság áldozatkészségének jellemzéséül említettem meg.

Elmésség tekintetében ismét azt mondhatjuk, hogy az átlag magyar embert jóval felülhaladja, azonban a kapzsiság egyáltalán nem tulajdonsága. Jóllehet a falu a tragikus végzetű arzénos Tiszazugban fekszik, itt nemcsak, hogy nem fordult elő mérgezési eset, hanem a szörnyülködés legszélsőbb hangján ítélik el a bűnös szomszédait.

Ők a vagyonosodást nem bűnös mérgezések útján akarják előmozdítani, hanem tisztességes munka és élelmes kereskedelmi tevékenység árán. A gyümölcs-, bor-, állat- és gabonakereskedelemben nagyon is ügyesek. Talán éppen ebből nyerik azt a kitűnő alkalmazkodni tudást, ami éppen fő jellemvonásuk. Alkalmazkodásukban azonban nem szolgalelkűek és nem is megalázkodók. Ha sértegetik vagy bántják őket, a legnyakasabb magyarnak, makacs alföldinek mutatkoznak. Csak ilyenkor láthatjuk nagyapáinknak a kitartó 48-as és 49-es ellenzéki voltát.

Nagyon nehezen befolyásolhatók, a rábeszélő, meggyőzni akarókat a legtürelmesebben végighallgatják, csak amikor az előadók lelkét az öröm tölti el, hogy a sasiakat meggyőzték – állításaikról, igazukról –, lepődnek meg, hogy azok előtt egyáltalán nincs még bebizonyítva a megvitatott kérdés, sőt ellenkezőleg, most ők kezdik nyugodt egymásutánban felsorakoztatni talpraesett ellenérveiket. Úgy vitatkozásaikban, mint általában munkájukban és szabadidejükben komolyak, de amellett mérsékeltén vidámak. A szórakozásra is sokkal többet áldoznak, mint általában falvaink lakossága. Fordulatos beszédeikről és ügyes érveikről az egész környéken ismerik a sasi gazdákat. Pl. amikor a legutóbbi választások idején Echardt Tibort Kecskeméten várták a kisgazdák, az ott jelen lévő sok falusi gazda közül éppen 3 tiszasasi gazdát kértek fel, hogy fogadja, illetőleg üdvözlje a képviselőt.

A pénzt ugyan szeretik, takarékosak, de fukarnak egyáltalán nem mondhatók. Általában jóllelkűek, segítenek is mindenkin. Az iskola építésére 10 000 P-t közadakozásból gyűjtötték össze; akadtak, akik 500-1000 P-t adtak erre a célra. Nemes lelkűségüknek egy másik megnyilvánulása, amikor a kapások és szegények gyermekei és asszonyai számára a Stefánia Szövetség keretén belül maguk gyűjtenek össze évenként ruhát és élelmet. Ugyancsak segítő jóllelkűségükre mutat az is, hogy amikor a kommunisták átvágták a Tisza gátját, felszólítás nélkül rohantak, hogy az 5-6 méteres gátat felépítsék, jöllehet az árvíz a községet nem is fenyegette, csupán a szomszédos községeket. A falu lakói közül mindössze kb. 30 gazda földjét önti el néha-néha ma is az árvíz, mégis ilyenkor az egész falu népe kint dolgozik ezen a részen.

Általában nagyon résztvevő nép olyan értelemben is, amilyen a közvagyonok kezelésénél szükséges. Így egyesületi vezető, pénztáros stb. tisztségeket vállalnak. Őszinte, nem alattomos, hanem nemes lelkű, s még ha bosszút is áll valakin, azt sem alattomban, hanem nyíltan teszi. Elégtételt ugyan kíván és kér magának, azonban bosszúállónak nemigen nevezhetjük. Annál önérzetesebb. Jöllehet önérzetességében nem civakodó, veszekedő, pereskedni azonban, mint általában a magyar ember, akként a sasiak is szeretnek. Függetlenségüknek – mint általában azok a falvak, amelyiknek nincsenek az uradalmaknak munkaalkalom stb. ellenében lekötelezve – teljes mértékben tudatában vannak.

A vallás nem formáság közöttük, de nem is igen vallásosak. Istentagadóknak semmiképpen sem nevezhetjük őket, viszont mély, őszinte vallásosság sem tulajdonságuk. A tulajdonjog szentsége sérthetetlen előttük. Tolvajlás nincs a faluban. Erre legfeljebb a betelepedett kapáscsaládok közt akad néha példa. A világháborúban hős katonák voltak közöttük, s 60-an hősi halált haltak, akiknek a tiszteletére gyönyörű szép emlékoszlopot készítettett a község.

Az állatokat szeretik és kímélik. Sokszor szinte túlságosan is kímélik azokat. A lovakat valósággal elszoktatják a húzástól, mert nyáron, száraz, jó úton is alig terhelik őket, ősszel, ha beáll az esős idő és sáros lesz az út, a lovak persze nem bírják a terhet, s ilyenkor a gazdájuk is leszáll a kocsiról, hogy tolja a kocsit.

Általában nem túlságosan babonások, különösen az utóbbi időben szeretik azt hinni, amit látnak. A háziorvosságokat azonban még mindig használják, de különösen állataikat gyógyítják ezzel.²⁹ Munkájukban kitartók és éppen úgy elveik mellett is. Következetesek is, de nem befolyásolhatók.

A tisztaságot szeretik, magukra ruházat és csinosítás szempontjából úgy a férfiak, mint a nők elég sokat adnak. A parasztlányok közül a legtöbben púdert is használnak, arcukat azonban nem festik. Mint jómódú nép, magára sokat ad, nem alázkodik meg, az idegennek nemigen köszön. A helybeli intelligenciának is csak akkor köszön, hogyha látja, hogy az nem nézi le, s ha az olyankor, amikor a gazda nem veszi észre, köszönésben csak egyszer is megelőzi, azaz neki köszön először; ettől az időtől fogva állandóan már messziről üdvözli az intelligens embert.

Ahhoz viszonyítva, hogy a magyar ember általában elég sokat káromkodik, a sasiak nem nagyon sokat káromkodnak. A fiatalok általában felügyelet mellett találkoznak, sőt a gazdaasszony még a cselédlányt is gardírozza multságok alkalmával, ennek ellenére a kicsapongás, erkölcsi botlás elég gyakori. De úgy az asszonyok, mint a leányok a megszólástól nem nagyon félnek emiatt. Legtöbben a házasságon kívüli szerelmi életet is természetesnek tartják éppen úgy, mint a magzatelhajtást sem tekintik bűnnek. Bűnöző azonban nemigen akad közöttük. A verekedést, ha nem is tartják bűnnek, mégsem nagyon kedvelik, éspedig nem a félelemből, hanem csupán jószívűségből nem bántják egymást. A legtöbb bűnt és bűnöst elítélik. Állítólag börtönviselt ember egy sincs a faluban. Öngyilkosság is csak ritka évben fordul elő, és ekkor sem a könnyelműség, hanem valami súlyos betegség kergeti őket a halálba.

Nagyon barátkozó természetűek, az ismeretlennel is szóba állnak, s mint általában a falusi nép, mindjárt ezer és ezer kérdéssel fordulnak az idegenből jött egyénhez, s ha csak valami hivatalos közeget nem sejtnek az illetőben, akkor bizalmasak és közlékenyek is vele szemben, annak ellenére, hogy az utóbbi időben a magzatelhajtási nyomozás alkalmával állandóan detektívek forgolódtak közöttük. Jó szívükről, barátságos lelkületükről a környékbeli falvak népei is szeretik (*megj.: ismerik?*) őket, és ide járnak szórakozni a szomszédos községeknek még az alsóbb néprétegei is. De szívesen is látják a sasiak a vendégeket, és nagyon is vendégszeretők. Egy-egy lakodalomra 100-150 házat is meghívnak. Ha valamelyik nemzeti ünnep bankettjén a rendezés kissé gyenge, azaz az étel kevés és sok a vendég, maguk a gazdák 10-15 vendég kosztját fizetik fejenként, ami ugyancsak vendégszerető voltukról tesz tanúságot.

Az összetartás ugyancsak a legjobb oldalaik közé tartozik. Kárörvendőt alig találni közöttük. Egymást nem csúfolják, csúfnév is alig akad a faluban, s ez is csak olyan esetben, ha hasonló nevéket akarják egymástól megkülönböztetni.

Hazafias viselkedésüket nemcsak a jelenkorban mutatják, hanem arra enged következtetni az is, hogy sok közöttük a hadirokkant. Vitészséget és vitézi telket többen nem is fogadtak el, mert a vitézséget, bátorságot kötelességnek tartották, viszont a telekre soknak nem is volt szüksége.

Ámbár van bennük úrhatnamság, ruházódásukban általában mégis egyszerűek. A jó ruhát munkára nem használják. Nemcsak a nők, de a férfiak is hamar befogadják a városi divatot, a csizmát azonban nyáron sem vetik le. Nem harciasak, de nem is gyávák.

Hazafias ünnepeken majdnem teljes számmal megjelenik a község lakossága. Összetartóságuk miatt az idegent és az idegenből idelepedettet jöttmentnek nevezik ők is.

Jó munkások, de jó munkaadók is. Igaz, hogy éppen az úrhatnámságból kifolyólag szeretnek mással, így a cseléddel dolgoztatni, s maguk a gazdák inkább tisztségeket vállalnak a község házában vagy egyesületeknél. Ezen a címen szeretik magukat kivonni a munka alól mondván, hogy nekik társadalmi kötelezettségeik is vannak.

Civilizált, vezethető emberek, azonban nem hiszékenyek. A gazdálkodás terén minden újat befogadnak és nyomban ki is próbálják.

A szálló- és a gyümölcsstermelés terén pedig falusi gazda viszonylatban meglepően sokat kísérleteznek.

Úgy a gazdálkodás, mint politikai téren józan, meggyőződéses emberek. A férfiak meghallgatják az asszonyok véleményét is és nagyon sok esetben az asszonyok befolyása érvényesül. Úgy gazdasági, mint politikai tekintetben magasán a szomszéd községek lakói fölött állnak, valósággal ők vezetik a vidék gazdatársadalmát. Ezt nagyon találóan fejezte ki az egyik egyházi szónok: Ti vagytok a környék sasai, akik szárnyaitokra veszitek a környék verebeit, s repülni tanítjátok és viszitek őket magasabb régiók felé.

Népkultúra és művészet

A nép száján általában nem él annyi monda és mese, mint Dunántúl legtöbb vidékén, mint pl. Somogyban, Zalában és a Bakonyban stb. Egy-kettőt azonban mégis találunk, amelyek főként a község múltjára, a 48-as világra és a betyáréletre vonatkoznak. A nép maga faluja történelméről nem sokat tud. De történelmi adatok sem nagyon emlékeznek meg Tizsasáról, s a történelmi idők óta nem is voltak itt nevezetesebb történelmi események.

Nyelvjárás tekintetében a község a szomszédos falvakkal egyetemben – annak ellenére, hogy az Alföld kellős közepén van – közelebb áll az irodalmi nyelvhez, mint a közelben lévő kecskeméti tájszóláshoz.

Az ország legnagyobb részében elterjedt szokást, mely szerint a gazda háznépével, szabadidejében és főleg esténként kiül a ház elé beszélgetni, itt nem találjuk meg. Tizsasason a régebbi időben ugyancsak kiültek, de itt a többi falvaktól eltérően nem állandóan az utcára épített padon ültek, hanem kis lócákat, székecskéket vittek ki magukkal, hogy ne kelljen nekik a hosszú padon egymás mellett és egymástól távol ülniök, hanem köralakban egymással szemben. Ma már azonban ez a kis székes szokás sem található meg, állítólag a hatóság tiltotta be, mivel egy időben szokás volt, hogy a vitatkozók elragadtatásuk hevében felkapták maguk alól a kis székeket, és egymást agyba-főbe verték velük.

A régi szokásokból, dalokból és táncokból alig látunk közöttük egyet-egyét. Különleges népművészeti alkotásaik sincsenek, amilyenek a hímzés, varrottas stb. A nép művészi lelkületének azonban nagyfokú megnyilvánulása különösen a fafaragás és festészet terén látható nagyszámú népművészeti alkotás. A régebbi kapukon és kisajtókon ma is láthatók a faragások. Az ajtók fölött egy kis díszes, a háztetőhöz hasonló tetőzetet találunk. De a régebbi épületek majdnem mindegyikének oromzatán is látunk egy-egy cifrára faragott hegyes karót, mint házoromdíszet. Ugyancsak az ilyen faragások közé tartoznak a temetőfejfák is.

Mint ezeknél még értékesebb népművészeti alkotásokat említhetjük meg a falfestést. A falfestést itt csak a legkritkább esetben végzik hivatásos iparosok, mivel azt maguk az asszonyok végzik el. Legtöbbször azonban nem maguk a háziasszonyok látják ezt el, hanem a faluban lakó néhány, nem iparendéellyel dolgozó ügyesebb asszony.

Szórakozások

Különleges népies táncuk csupán egyetlen egy van, ez is valami polkaféle. Újabban különös népi szórakozásuk, játékaik nincsenek. Ehelyett azokat a szórakozásokat kezdik felkarolni, ami a városiak között divatozik. Ilyenek elsősorban a rádió, a színelőadások és a sportok. Szórakozásaik közé tartoznak még a névnap esték. Különösen a téli, ráérő időben, hetedhét országra szóló névnapokat csapnak.

Iskolázottság

Az 1850–1851. évi népszámlálás idején az elemi iskolások száma 105. Az 1851–1852. év elején pedig 109 tanuló volt. A kétosztályú tanoda-ban 2 tanító tanította a gyermekeket. A tanoda ebben az időben jó karban állott.³⁰

Jelenleg a községnek 3 református jellegű felekezeti iskolája van. Mindegyik iskolának 1 tanterme és minden tanteremben 1-1 tanerő van. A 3 tagból álló tanszemélyzettel szemben 180-190 tanköteles gyermek van, tehát egy tanerőre 60, sőt 80 tanuló esik. Ez a szám még növekedik, hogyha az ismétlő iskolások számát is hozzáadjuk, akiknek a száma ismét 100-at tesz ki. A tankötelesek valamennyien bejárnak az iskolába, és pedig nem úgy, mint a szomszédos községek gyermekei, akik csak hatósági kényszer folytán; ők, a szülők józan belátásának következtében járnak iskolába. Az iskolák felszerelése sajnos meglehetősen silány. Különösen akkor mondhatjuk hiányosnak, ha azokat az alföldi, Klebelsberg által felállított iskolák felszerelésével hasonlítjuk össze. Óvoda nincs a községben.

A tanyavilág műveltségére jellemző, hogy amíg az írni, olvasni tudók száma a falu belterületén az összes népességnek 90,43%-át alkotja, addig a külterületi lakosok között csak 64,4% ír, olvas.

Az iskoláknak az 1–6-ig vegyes osztályuk van, ahol a tanítás 2-2 osztály összevonásával történik.

A községben polgári iskola vagy egyéb középiskola nincsen, ezért a helybeli gazdák gyermekeit idegenbe, főleg Kecskemétre, Kunszentmártonba, Szentesre és Budapestre küldik tanulni. Ezeknek legnagyobb része ott is lakik a tanév alatt, s csupán csak itt-ott, egy-egy gyermek jár autóbusszon Kunszentmártonba.

Középiskolákba a parasztgazdáknak is igen sok gyermeke jár. Néhány parasztgazda gyermekeit gazdasági iskolába íratja be. Sok parasztyerek megy iparra is. Ezeknek a gazdasági iskoláknak általában nagyon jó hírük van a helybeli gazdák között. Egnéhány ilyen gazdasági iskolát végzett ifjú a község egész gazdasági életére fontos tényezőként hat, amennyiben a gazdálkodók sok esetben követik az ezek által terjesztett újabb gazdasági eljárás módszereket.

Kulturális élet, színvonal

Az iskolát végzett ifjak és felnőttek általános és gazdasági ismereteinek terjesztésére szakelőadások, rádió, röpirat és tanfolyamok szolgálnak. E tekintetben különösen nem szabad megfeledkeznünk a rádióról. A gazdák nincsenek lekicsinylő felfogással az ilyen, rádió útján való ismeretterjesztéssel szemben, mint egyéb, legtöbbször elmaradottabb falvak lakói. A rádiót sajnos a gazdák egy része csak a Gazdakör helyiségében élvezheti. Az iskolán kívüli népművelési előadások is igen látogatottak, főleg, ha az vetített képekkel van élénkítve.

A községben jelenleg 7 könyvtár áll a lakosság kultúrszomjának kielégítésére, éspedig: Népkönyvtár, Gazdasági könyvtár, Levente könyvtár, Régi Népkönyvtár, Leányegyesületi könyvtár, Iskola könyvtár és a Tanító könyvtár. Ezen kívül találunk még a faluban 3 magánkönyvtárt is. A könyvtárakról, különösen télidőben, azt mondhatjuk, hogy mind olvasottak. A könyvtárak köteteinek száma összesen mintegy 1500-ra tehető. Ezek közül leginkább a történelmi könyveket és a regényeket olvassák. A gazdasági könyveket általában nem nagyon kedvelik, mert azt mondják róluk, hogy ezek már elavultak. Ezért nagyon kívánatos lenne a könyvtárak anyagát felfrissíteni. Jelenleg főleg az intelligencia, azaz a fixfizetéses osztály, de emellett sok polgár is vásárol könyvet.

Az újságok közül legolvasottabb a Kis Újság, amely mintegy 60 példányban, azután a Pesti Hírlap és a Budapesti Hírlap, amely szintén 15–15 példányban jelenik meg.

Jóllehet a lakosság nagy részének zenei hallása megdöbbentően rossz, ennek ellenére a zenét rendkívül kedvelik. A faluban mintegy 60-70 hegedűst találhatunk. Ezekon kívül 2 zenekar is működik. A dalárda jelenleg a vezetők összeférhetetlensége folytán szünetel.

A népművészet és kulturális élet tekintetében a falu nagyon sokat köszönhet agilis, tehetséges fiatal tanítójának, Szobonya Lászlónak, akinek számára a legnagyobb elismerés a lakosság határtalan szeretete. A műkedvelő gárda is nagyon szépen dolgozik, s télvíz idején kéthetenként, de nyáron is sokszor szerepel nagy sikerrel. Szereplői is általában tehetségesek, de a nép maga is szíves örömet látja hozzátartozóit a színpadon. Híresek a tiszasasiaknak szüreti mulatságaik, amikor improzans bandériumos felvonulással hívják meg a környező falvak lakóit.

A bandériumos menet élén a bohócok szórakoztatják a szomszédos falvak gyermekseregét, a menet végén pedig a cigányzenekar ritmikus akkordjai csiklandozzák a fiatalság talpát. Felvonulásaik rendszeren nagy sikerrel járnak, mert a szomszédos falvak lakói is nagy csoportokban csatlakoznak hozzájuk, és vonulnak be Tiszasásra, amikor is útközben cigányzenekar kísérete mellett régi magyar népdalokat énekelgetnek.

Családi élet

A családban élő szellem patriarchális, amennyiben az apa marad az úr a házban egészen a haláláig. Jóllehet nősülés után a fiú vagy a vő vezeti a gazdaságot, de azért a ház ura az apa marad. A fiú ritkán hagyja el a szülői házat, és közös gazdaságban él továbbra is a szülőkkel. Az csak a legritkább eset, hogy a gyermek nősülés után megkapja a vagyont és a szülőknek járadékot fizet.

A legtöbb házban egy gyermek van, azonban ha több is van, arányos örökösödési rendszer járja, mint hazánkban mindenütt. Szóval az apa, ha fia megnősül is, nem adja ki az örökséget, csupán esetleg 1-2 holdat bocsát rendelkezésére. Részben talán ez az oka annak, hogy az egymással aránylag keveset veszekedő sasiak szüleikkel aránylag nagyon is sokat veszekednek. A fiatalok szerint azonban ennek az az oka, hogy fiatal korukban ők apjaiktól tanulták a veszekedést, vagyis szerintük övelük is sokat veszekedtek a szüleik.

A feleség szerepe a házasságban a szó etimológiai értelmében is feleség, tehát házastárs, és nemcsak mint munkatárs s mint gyermeknevelő. A férjjel egyenjogú, és sokszor a férjek a feleség befolyása alatt állnak. A feleség a háztartás vezetője. Sokszor az egész család pénzkészletét az asszony kezeli. Ha baromfiból és tejből stb.-ből bevételre tesz szert, ez mindenütt az asszonyt illeti.

A cselédet mintegy családtagnak tekintik. A cseléd a gazdáját nevéen szólítva bátyámnak, gazdaasszonyát pedig csak nénémnek szólítja.

A házasságoknak mintegy 40-50%-a szerelmi házasság, 50-60%-a pedig érdekházasság. A leányoknak igen nagy része már 16 éves korában férjhez megy. A legtöbb leány azonban 18 éves korában. A 20-22 éves leányt már vénlánynak nevezik. Azonban nemcsak az ilyen értelemben, de a szó legszorosabb értelmében is több vénlányt találunk a faluban. Házasság előtti együttélés titokban, eléggé gyakori. Ugyancsak a házasságtörés sem tartozik a ritkaságok közé.

A faluban általában nagyon kevés a gyermek. Nemcsak a szülőknek nem születik gyermekük, de még csak menhelyi gyermeket sem fogadnak. Hazánk egy-egy falujában, ahol a gyermekek száma amúgy is magas, sokszor még 40-50 menhelyi gyermeket is találunk. Ennek az oka nem a határtalan gyermekszeretet, hanem rendszerint az, hogy a nevelőszülők a gyermekek után menhelyi, anyagi támogatásban részesülnek, itt azonban ilyen menhelyi segélyre szükség nem lévén, menhelyi gyermek sincs egy sem.

Lakás, kert, udvar

A lakóházak száma 1827-ben 175, 1850–1851-ben 252. 23 év leforgása alatt tehát összesen 77 házzal szaporodott a község házainak száma. 1850-ben a 252 házból urasági lakóház 6, telkesé 66, kereskedőé és zselléré összesen 143, ezenkívül lelkészi és tanítói lak 3 és a község háza 2 volt.

1925-ben a lakóházak száma 489, melynek összesen 695 lakrésze és 1745 mellékhelyisége volt. Ugyanekkor állami épület nincs, egyházi épület: a református templom, a 2 iskola és a község tulajdonában a község háza.³¹

Házak és tetők száma és építési módja

Lakóházak építésmódja és tetőzete	Házak, tetők száma				Orsz. % 10 ezren aluli községekben	
	1827	1850	1920	1930	1920	1930
Kőből vagy téglából	-	-	1	12	19,5	21,3
Kő- v. téglalappal vályogból v. sárból	-	-	29	34	26,3	28
Vályogból vagy sárból	-	-	458	517	50,6	48,5
Fából vagy másból	-	-	1	1	3,6	2,2
Tetőzet:						
Cserép vagy bádóg vagy pala	-	-	191	334	48,0	66,7
Zsindely vagy pala			39	12	7,0	3,0
Nád vagy zsupp			259	208	45,0	30,0
Összes ház	175	252	489			

A házak építési anyagát vizsgálva látjuk, hogy 1920-ban a tiszta téglából vagy kőből épült házak száma még csupán 1, sőt még 1930-ban is csupán 12-t találunk, amely az összes házaknak 2,1%-át alkotja akkor, amikor az országos átlagban a téglából vagy kőből épült házak 21,3%-ot alkotnak. A kő- vagy téglalappal bíró vályogházak száma is csak 6%-át teszi ki az összes háznak. 1930-ban pedig ezeknek az országos átlaga ekkor 28%. Legtöbb tehát 1930-ban a vályogházak százalékaránya, ami 91,7%, a 48,5%-os országos aránnyal szemben.

A vályogházak eme magas számának az az oka, hogy a község sík területen helyezkedik el, ahol nincs kő, de a tégláégetésnek sincs meg a feltétele, mivel hiányzik a tüzelőanyag. Másrészt pedig Tiszásas annyira félreesik a vasúti forgalomtól, hogy a téglá ideszállítása a magas fuvar költségek miatt nem fizetődik ki. De különben is az agyag annyira jó minőségű erre a célra, hogy a legkényesebb igényeket is kielégíti.

Közegészségi szempontból sem tehető kifogás ezek ellen a vályogházak ellen, mert a tágas szobák, a nagy ajtók és ablakok, valamint a padlózás miatt az egészségre sem hozhatnak betegséget, kiváltképpen akkor nem, amikor, mint itt, annyi ház van alapincézve.

A tetőzet terén azonban már sokkal nagyobb a haladás, mint a téglafalak terén. A cserép- vagy palatetők száma 1920-ban még 39%-ot, a nád- vagy zsupptetők pedig még 53%-át alkották az összes tetőknek. Az 1930. évben azonban az előbbieket már 59,2%-ot, az utóbbiak pedig már csak 36,9%-át tették ki az összes tetőknek.

Tehát a cserép- vagy palatetők 7,5%-kal maradtak 1930-ban az országos átlag alatt. Viszont a zsupptetők még 6,9%-kal állottak az országos átlag fölött.

1921–1922-ben magánparcellázásként 111 kat. holdat osztottak ki házhelynek. A falu egész területén a lakóházak telkei 100 négyszögöltől másfél kat. holdig terjednek. A házaknak közel 90%-a alá van pincézve, igaz, hogy sok esetben a pince nem a fő lakóház, hanem valamelyik mellékház, pl. a cselédszoba alatt van.

Legújabbban az építési anyag már nem tiszta téglá, de nem is tiszta vályog, hanem úgy építkeznek, hogy alul a fundamentumot a föld színétől mintegy 50 cm magasságban téglából építik.

A legtöbbször azonban csak kívül építenek 50-60 cm magasságban egy sor téglát, és csak az ablakok vonalában, valamint a sarkokon húznak fel az utca felőli oldalon a tetőmagasságig egy fél téglavastagságú falat. Ez a téglázat tulajdonképpen csak dísz, ezért a téglát nem is festik be, hanem bepiszkolódás esetén csak nedves ruhával törölgetik le.

A házak külalakja az utóbbi időben nem egységes, hanem inkább a magánizlésnek és kényelemnek megfelelően épülnek. A régebbi építkezési módoknak már csak itt-ott akadunk nyomára. Általában szeretik az utóbbi időben a gádort vagy folyosót, amely 2-3 oszlopon nyugszik. A gádor eleje, az ajtókat kivéve, teljes hosszúságában repkénnyel van befuttatva. Ez a kis folyosó a legmodernebb stílusnak és kényelemnek megfelelően épült.

A házakat általában az utca vonaláig építik ki. Előttük virágoskertet csak itt-ott, s akkor is inkább a régebbi épületeknél találunk. Az újabb házak szobáinak magassága 3-4 m között ingadozik. Kivétel nélkül minden szoba festett. De nemcsak a szobákat, hanem még a cselédszobákat és nyári konyhákat, sőt sokszor egyéb mellékhelyiségeket is kifestenek. Szobafestésnél a színkeverés a legkellemesebb összhangban áll annak ellenére, hogy nem iparos végzi azokat, hanem egyszerű parasztszónokok maguk.

A lakások általában több szobából állanak. A legtöbb gazdának van külön előszobája, ebédlője, hálószobája, konyhája és nyári konyhája, valamint pincéje, spejza és egyéb mellékhelyisége.

A szobák berendezése, bútorzata nemcsak a legújabb házaknál, hanem a régebbieknél is modern. A bútorok is, még szegényebb házaknál is, a modern gyári bútorokból kerülnek össze. Az ágyak alacsonyok és egymás mellett helyezik el azokat, amelyeknek végében asztal vagy szék áll. Az ágyakon sok helyen gyönyörű és értékes terítő és azokon díszvándorosok hevernek. Gyönyörű szép toalettasztal és éjjeliszekrények, valamint ruhaszekrények találhatóak még a hálószobában. Ugyanilyen modern berendezést találunk még az ebédlőben és az előszobában is. A folyosón ugyancsak szép vesszőszék és -asztalt látunk nagyon sok parasztházban. A szobák ablakain szebbnél szebb géppel és kézzel hímzett függönyöket találunk. A szobák a legtöbb esetben padlózottak, mégpedig gyakran hajópadlóval. Igen sok szobában szőnyeget is terítenek föl.

A szobákat télen már legnagyobb részben szénrel fűtik. A szén szövetkezés formájában vagon tételben rendelik és osztják szét maguk között.

A konyhák felszerelése is az újabban elterjedt zománczott edényekből áll. A főzőedények száma is elég nagy.

A melléképületek elhelyezése legtöbbször a ház folytatásaként, az udvar belseje felé nyúlik, mégpedig úgy, hogy a módosabb gazdák udvaraiban a gazda lakóháza után közvetlenül a cselédlakás s csak azután a gazdasági épületek.

Nagyon elterjedtek a faluban a „sötét – csendes” bejárók vagy „gádoros” ajtók. Értjük ez alatt azt a kis ajtót, mely úgy készül, hogy a ház udvar felőli eresztét meghosszabbítják, és a tetőtartó sarokoszlop, valamint a szoba udvar felőli fala között építik be a csendes bejárót. Ez a bejáró a folyosóra, azaz a gádorra nyílik. A gádorról nyílik az ajtó a konyhába, majd a konyhából a szobába. Sokszor azonban a gádorról az ajtó az előszobába és innen a konyhába, valamint a többi szobába nyílik. A gádor végén pedig rendszerint egy kis nyári konyhát találunk.

A gádoros kapu folytatásaként szereplő nagykapu, valamint a kerítések egyes helyeken vasból, legtöbb helyen azonban lécrácsozatból, avagy deszkából készülnek. Akármilyen anyagból készülnek is azonban, különösen a régebbi kerítések legtöbbszörre cifrázottak. Nagyon sok helyen találunk vályogtéglából épült bástyakerítést is.

Tiszasasi parasztház

Ruházkodás

Ruházkodásukat célszerűnek mondhatjuk úgy gazdaságosság, mint az egészség szempontjából. Munkára kímélik a jó ruháikat. Viszont egészség szempontjából ártalmas, szoros kötőket vagy egyébként az egészségre káros viseletet nem találunk közöttük. A hőmérséklet ingadozásainak megfelelően melegebb időszakban vékonyabb, hűvösebb időben pedig melegebb ruhát öltenek magukra. Az egyetlen ruházati cikk a csizma, amit még a nyári hőségben sem húznak le sokan. Különleges népies viseletük sem a ruházatban, sem a haj- és szakállviseletben nincs.

Úgy a férfiak, mint különösen a nők a legújabb városi divat szerint öltözködnek, talán csak azzal a különbséggel, hogy inkább az olcsóbb raktári ruhát, mint a finom angol gyapjúszövetből készült ruhát viselik. Annak ellenére, hogy ruházatuk divatos, annyira nem fényűzők, hogy ez gazdasági romlásukat vonná maga után. A lányok általában kalapban járnak s csupán a szegényebbek vannak hajadonfővel, de legnagyobb részük mégis legalább svájcisapkát visel.

A városi divatot az élelmes zsidó kereskedő terjeszti, amennyiben állandóan raktáron tartja a legújabb divatú kész cipőket és ruhakelméket. Sok ügyes varrónő akad közöttük, de nagyon sok parasztlány a közeli városokból hív le varrónőt, hogy vele készíttesse el a legújabb divatú ruhákat. A parasztlányok majdnem kivétel nélkül rövid hajat viselnek.

Egészségügy

Jóllehet azon a vidéken van a község, ahol a népbetegségek a legnagyobb arányokat öltik, Tiszásas közegészségügyi tekintetben mégis jóval fölötte áll az átlagos alföldi közegészségügynek. Ebben nagy szerepet játszik először is a lakosság vagyonosabb volta, másrészt pedig az egy-gyermekrendszer, amely miatt mindent elkövetnek, nehogy az egyetlen gyermekük elpusztuljon. Ezt igyekeznek bizonyítani az a körülmény is, hogy az 1877 lelket számláló községben 1 magánorvos egészen tisztességes megélhetést talál, pedig az alig 5 km távolságban lévő Csépán 1 körorvos is székel. De még akkor is megélhetést talált ez a magánorvos, amikor Csépán a körorvos mellett még egy magánorvos is konkurenciát okozott neki. A lakosság a betegségek megelőzésére is aránylag elég sokat fordít. Súlyt fektet a test ápolására, az életmódra és a ruházatra is. A tüdővést azonban sajnos itt is megtaláljuk.

A lakosság 3-4%-a szenved tüdőbajban. Mulasztásokat mindenestre itt is követnek el a tüdőbaj terjedésével szemben, azonban itt legalább a táplálkozás terén nem mutatkoznak hiányok. Sőt ellenkezőleg, a bő táplálkozás miatt aránylag, falusi viszonylatban nagyon is sok a gutaütés.

Mint népbetegség, a vérbaj is megemlítendő, amelyben ez idő szerint 8-10 egyén szenved. 4-5 trachomást is találunk a faluban. A csecsemő- és gyermeknevelésre aránylag elég sokat fordítanak. Az Országos Stefánia Szövetség legközelebbi székhelye Csépán van. Ugyancsak közegészségügyi szempontból nagy jelentősége van annak, hogy a lakosság munkával sem gyötri magát agyon. Ezen kívül hála az egészséges ivóvíznek is, amelyet a kitűnő mélyfúrás és vízvezeték szolgáltat. A legközelebbi gyógyszertár Csépán van. A közkórház pedig a 35 km távolságban lévő Kecskeméten. Kár, hogy közfürdő nincs.

Társadalmi tagozódás

A község egységes képét társadalmi tagozódás semmilyen szempontból sem zavarja. Nincs külön gazda- és munkásosztály. Ha vannak is cselédek, ezek a legszebb viszonyban élnek munkaadóikkal. Az intelligencia is szép egyetértésben él a falu egyéb lakóival. A lakosság legnagyobb része református, s csak a szegényebb rész, a cselédség katolikus. Így tehát vallási szempontból sincsenek elkülönült kasztok. Nemzetiségi szempontból ugyancsak nem állanak fenn társadalmi sűrűlódások, mert hisz a község lakossága színmagyar. A községnek nincs alvége és fölvége, mint sok más faluban. A népben nincs úrgyűlölet, mert hisz a nép maga is jó módban él s már ebből kifolyólag is jó viszony áll fenn a nép és vezetői között.

Közületek, és az ezekhez való viszony

A lakosságban általában a közösség iránti érzés fejlett; ebből kifolyólag a község fejlesztése a háború után szép arányokat öltött. Így építettek iskolát, járdát. A községnek saját tulajdonát képezi a községháza 6 lakrészszel és 2 mellékhelyiséggel. Ezen kívül a község tulajdonát alkotja 29 kat. hold szántó és rét, valamint 67 kat. hold erdő és külön még 3 hold erdő. A még ugyancsak a község tulajdonát alkotó legelő házi kezelésben van. A szántóföldet azonban bérbe szokta adni a község. Jövedelmet hajtó közüzeme még a községnek a szeszfőzde.

A község 1848. előtt úrbéres község volt. 1871. után nagyközség lett. Anyakönyvi változások kezdettől fogva nem voltak, tehát önálló anyakönyvi kerületet képez. Pusztát nem tartozik hozzá.

Az 1855. évben a Tisza szabályozása alkalmával különválasztották a községtől az 1200 kat. holdat alkotó Kelenpusztát, amely a Tisza jobb partján fekszik. A Szent-Páli sziget Csongrádhoz tartozik, de telekkönyvileg a sasi gazdák tulajdonát képezi. Szent-Páli szigetet a Tisza átvágása következtében a Tisza holtága választja el a községtől. Terjedelme 70 kat. hold.

A község háztartása a következő személyzet díjazását fedezi: 1 jegyző, 1 adóügyi jegyző, 1 körorvos, 1 körállatorvos, 2 községi díjnok, 2 kisbíró, 2 éjjeliőr és 1 bába. A fentiekén kívül a vezetőséghez tartozik még a képviselő-testület, amely 10 virilistából és 10 választott tagból áll.

A község adóhátraléka kb. annyit tesz ki, mint az 1 évet meghaladó, kivetett adóösszeg. Adóhátralék miatt a községben még sohasem volt kényszerárverés. A póttadó 50%, ehhez jön azonban még a 40%-os egyházi adó és a gátköltség, amely utóbbi majdnem annyit tesz ki, mint az összes egyenes adó. Ez utóbbit azonban csak azok a gazdák fizetik, akiknek árvédelmi birtokuk van.

A község közigazgatásilag Jász-Nagykun-Szolnok vármegye tiszai alsó járásához tartozik. A járás székhelye Tiszaföldvár. A hozzá tartozó pénzügyigazgatóság és a törvényszék Szolnokon van. Adóhivatal, járásbíró, közjegyzőség, valamint országgyűlési képviselőválasztó kerület tekintetében Kunszentmártonhoz tartozik. A csendőrőrs, a körállatorvos és a körorvos székhelye Csépa. Vasútállomás Kunszentmártonban van.

Egyházi élet

Palugyay szerint 1828-ban evangélikus temploma és lelkészége volt a falunak. Lakóit ugyanitt 2 csoportra osztja, mégpedig közülük 4 római katolikus, 1227 protestáns. De itt nem említi meg, hogy ezek evangélikus vagy református vallásúak-e.³² Az 1828. évi statisztikai adatok szerint evangélikus és református lelkész és templom van a faluban.³³ Téves lehet ez, mivel ugyancsak Palugyay 1833-ban, mint református templomot említi a helység templomát. Ezt bizonyítaná az is, hogy Thiele 1833-ban református templomról és lelkészegről emlékezik meg.³⁴ A legvalószínűbb tehát az, hogy itt nem evangélikusokról, hanem ev. (megj.: evidens?) reformátusokról van szó.

Az 1850–1851. évi népszámlálás adatai szerint a község római katolikus egyháza Csépaéhoz tartozott.

Vallási viszonyok

Év	1827	1837	1850	1910	1920	1930
Megnevezés						
Római katolikus	4	10	19	130	207	358
Görög katolikus	-	-	-	-	1	1
Református	1226	1154	1287	1523	1451	1476
Evangélikus	-	-	1	9	13	23
Görögkeleti	-	-	-	-	1	1
Izraelita	-	6	5	7	8	16
Egyéb	-	-	-	5	1	2
Összesen	1230	1170	1312	1674	1682	1877

Az 1827. évben a lakosságnak még 99,6%-a református és csak 0,4%-a római katolikus. Ettől az időtől fogva a rom. kath. vallás állandó fokozatos terjeszkedést mutat a református vallás terhére. 1837-ben azonban már zsidó vallású is akad, ezeknek a száma azonban csak az 1920-30-as évek között emelkedik kétszeresére, azaz 16-ra. A katolikusok 1910-ben még mindig csak 8,5%-át alkották a reformátusoknak. 1930-ban azonban már 24,2%-át tették ki a reformátusoknak.

A reformátusok a 100 éven keresztül 10 évenként alig 1-2%-kal szaporodtak, addig a katolikusok 10 évenként 60-70%-kal. A katolikusok eme szaporodásának az az oka, hogy azok a község szegényebb lakosságát alkották minden időben; ezek között, mint már említettük, nem pusztít az egyke, mint a reformátusok között.

A reformátusok önálló egyháza jelenleg is a tiszántúli egyházkerülethez tartozik. A református egyház 1 elemi népiskolát és általános továbbképző tanfolyamot tart fenn.

Az utolsó 20 év alatt az evangélikusok is kb. 60-70%-kal szaporodtak 10 évenként, éppen úgy, mint a katolikusok. Az evangélikusok 9 lélekszámról 23-ra szaporodtak a két utolsó évtizedben. Az izraelita anyakönyvi kerület székhelye Kunszentmárton. A zsidók közül az egyik család rőfös, a másik vegyeskereskedő, a harmadik pedig borügynök, tehát valamennyien a kereskedői pályán élnek.

A lelkészeknek a népre való befolyása a közvetlen legutóbbi időt kivéve, nem valami nagyon kedvezőnek mondható, amennyiben az előző lelkészek nem bírták a nép százszázalékos bizalmát, mivel politikai és magánügyeikbe kissé agresszíven és mélyen akartak belenyúlni. A jelenlegi új lelkész alatt azonban a helyzet meglehetősen javult. Felekezeti súrlódások, mint már említettük, nincsenek a lakosság között, mivel ezek legnagyobb részben reformátusok. Zsidógyűlölet nincs a faluban.

Érdekes, hogy a módos község lakosai, amennyire sokat adnak lakásuk és portájuk szépítésére és kényelmére, éppen annyira elhanyagolják hozzátartozóiknak sírhalmait, illetve a temetőt. Temetőjük külalakja rendkívül elhanyagolt. Ámbár eléggé vagyonosak, mégis a szép kősíremlék aránylag nagyon kevés a temetőjükben. Semmi szín alatt sem menthetők a rossz gazdasági helyzettel, mert ugyanakkor a selyem, lakk ruházatra és lábbelire, de az előszobák, konyhák, sőt folyosók festésére is bőven jut. De ha mégsem jut a díszes síremlékekre, egy kis jó akarattal mégis széppé, barátságossá tehetnék őseik és saját jövőjük nyugalomhelyét. Igaz, hogy Magyarországon sehol sem adnak sokat a temető rendben tartására, mégis egyes falvakban – ha a szegénység miatt díszes síremlékre nem jut is – legalább díszes fejfákat és virágokat ültetnek a sírokra. Sok faluban egész erdőkké, ligettké varázsolja a temetőt a fenyő, a ciprus, a szomorúfűz, az orgona stb. fa és bokor. Itt legfeljebb néhány akácot, s csak elvétve találunk egy-egy díszfát. Ezeket is inkább csak a régi, lezárt temetőben látjuk.

Az új temető, jóllehet a régi temető mellett, közvetlenül a falu közelében van, mégis csak sem kerítéssel, sem árokkal nincs körülvéve. Így virágait a libák legelik, sírhalmait pedig a disznók túrják egész éven át hepehupássá. Hasztalan tettek egyesek illetékesek előtt említést a bekerítésről, azok ígéretet tettek, de a közönyösség győzött, a temető továbbra is baromlegelő maradt. Itt említjük még meg a falu népének a temetkezésben megnyilvánuló szokását; a padmaly-t.

A padmalytemetkezési módnál nemcsak egyszerűen sírgödört ásnak, hogy abba temessék a halottat, hanem először leássák a kb. 2 m mély sírgödört, majd abból az ásott sírgödör hosszoldalával párhuzamosan egy koporsó hosszúságának megfelelő hosszúságú és magasságú barlangot vágnak; ebbe csúsztatják be a koporsót, amit ilyenformán nem ér a fölülről reáhtolt föld. Módosabbaknál a feleségnek a padmalyát a férj padmalyával szemben, vagyis a sírgödör másik oldalával párhuzamosan vájják ki. A koporsó behelyezése után az eredeti sírgödört, amelyben ilyenkor még nincs koporsó, betemetik és a föld fölé, mint mindenütt, sírhalmot emelnek.

A sírhalom egyik végébe díszesen faragott fejfát, a másik oldalára pedig egy hasonló, de jóval vékonyabb lábfat helyeznek. Így tehát a fej- és lábfa nem eredeti rendeltetésének felel meg, amennyiben a halottnak nem a lábánál és a fejénél, hanem attól oldalt, távolabb, a sírhalom két végénél van elhelyezve.

Szövetkezeti élet

A lakosságban a szövetkezeti élet eléggé kifejlett, mégis ez idő szerint csak 1 szövetkezet, a Hangya Szövetkezet működik. Hogy hitelszövetkezet és tejszövetkezet nincs a községben, ennek oka nem is a szövetkezeti érzék hiányában keresendő, hanem pl. a tejszövetkezet meg nem alakításának egyik oka az, hogy először is nincs is valami virágzó marhatenyésztés a községben, másodsor pedig a tejnek legnagyobb részét maguk fogyasztják el. A szövetkezeti élet másik mozgatóereje is hiányzik, amennyiben nincs bennük zsidógyűlölet, meg különben is annak a 3 zsidónak az alkalmazkodni tudó képességével meg is vannak elégedve.

A gyümölcs- és baromfitermelés, illetve értékesítés terén szükség lenne ugyan szövetkezetre, erre vonatkozóan azonban azt állítják, hogy magáncégnél magasabban tudják értékesíteni terményeiket, mint szövetkezeti úton, mivel nagy mennyiségű egységes termelvényük nincs is.

Az egyetlen Hangya Szövetkezet nemcsak hogy szépen prosperál, hanem határozottan szép fejlődést mutat. A szövetkezeti vezetők majdnem kivétel nélkül helyi gazdákból állanak. A Hangya szövetkezeti üzletrészek összege 5600 pengőt tesz ki. Az üzlethelyiség a szövetkezetnek saját szép házában van. Az üzletnek szépen felszerelt raktára kielégíti a szükségletet. Ugyanabban az épületben helyezték el az üzletvezető lakását is.

Egyesületi élet

A község területén a következő egyesületek működnek: Tizzasasi Földesközbirtokosság, Tizzasasi Zselléközbirtokosság, Tizzasasi Nyáriasiközbirtokosság. Mindegyik közbirtokosságnak vannak bika és kan apaállatai és külön-külön gulyásházuk. A Gazdakör 60 évvel ezelőtt alakult, saját épülettel rendelkezik, s tagjainak száma 300 körül mozog. A Leventeegyesületnek kb. 200 tagja van. Az Önkéntes Tűzoltóegyesület – melynek 3 kocsifecskendője, 1 lajtja, legényenként 1-1 öltöny ruhája, s cirka 200 m hosszú tömlője van – , 1908-ban alakult, s tagjainak száma jelenleg 35 fő. A Polgári Céllövőegylet 1917-ben alakult; 35 főnyi tagja katonaviseltekéből és volt leventékből rekrutálódik. A Leventeegyesülettel közös pályát tart fenn. Megalakult az Országos Stefánia Szövetség is, de a csépai védőnő jár ide ki. A Tizzasasi Vadásztársaság 1925-ben alakult, s jelenleg 12 kisbirtokos tagja van. Ide sorolhatjuk még a Hegyközséget és a Tisza-Köröszugi Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulatot.

BIRTOKVISZONYOK

Mezőgazdasággal és kertészettel foglalkozók

Népszámlálás éve		1920	1930
Kereső férfi		539	628
Kereső nő		211	169
Eltartott férfi			176
Eltartott nő			593
Önálló birtokos és bérlő	100 holdon felüli		-
	50–100 hold között		2
	10–50 hold között		70
	1–10 hold között		271
	1 holdon aluli	303	27
	részes földműves		7
	kertész		-
	egyéb		-
	összes		377
	segítő családtag, férfi	86	103
segítő családtag, nő	82	52	
eltartott	406	484	
Tisztviselő kereső		-	-
Tisztviselő eltartott		-	-
Gazdasági cseléd kereső		30	64
Gazdasági cseléd eltartott		14	32
Munkás 1 holdon aluli birtok, kereső		249	79
Munkás birtok, ill. bérlet nélkül, kereső			122
Munkás birtok, ill. bérlet nélkül, eltartott		264	253
Munkás, keresők közül, kinek háza van		100	89

Hogyha a lakosságnak foglalkozás szerinti megoszlását tekintjük, akkor azt látjuk, hogy 1930-ban Tiszásas összes lakossága, azaz 1877 lakó közül mezőgazdasággal foglalkozik 897 (megj.: 797) kereső és 769, mint azok eltartottja, vagyis összesen 1666 (megj.: 1566) lélek él mezőgazdaságból.

Ha a lakosságnak a birtok szerinti megoszlását vizsgáljuk, azt látjuk, hogy 100 holdon felüli birtokosokat egyáltalán nem találunk. Az 50 és 100 közötti önálló birtokos és bérlő kereső száma is csak csupán 2. A 10 és 50 kat. hold közötti önálló birtokos és bérlő keresők száma 70, amely az összes lakosságnak 3,8%-át adja. Legnagyobb az arányszám az 1–10 holdas törpe-, illetve kisbirtokosoknál, amennyiben az ezekből származó keresők száma 271, amely az összes lakosságnak 14,8%-át alkotja, amelyhez azonban, ha hozzászámítjuk azoknak az eltartott és segítő családtagjait, az arányszám természetesen nagyobb lesz.

Ha pedig a birtokkategóriákat hasonlítjuk össze, akkor azt látjuk, hogy az 1–10 holdas kategóriába eső gazdaságok száma az összes gazdaságok számának 72,2%-át alkotja. Viszont az 1 holdon aluli birtokosok és bérlők száma az összes gazdák és bérlők számának csak 7,7%-át alkotja.

Az arányszám tehát a földbirtokmegoszlás szempontjából az országos arányszámhoz viszonyítva még eléggé kedvező, amennyiben a legtöbb az 1–50 holdig terjedő kisbirtokosok száma. Igaz, hogy ezek között törpebirtokosok is vannak nagy számmal, mégis kedvezőnek mondhatjuk a birtokmegoszlást, mert a törpebirtokok legnagyobb része is nyújt szűkös megélhetést tulajdonosaiknak, mivel azoknak birtokai intenzív gyümölcsstermeléssel és jó minőségű szántóföldben drágább minőségű terménnyel van hasznosítva.

A részes földművesek száma mindössze 7, amely az összes bérlők és birtokosok számának 1,8%-át alkotja. Mint már fentebb említettük, a kisbérlők csak a két 100 holdon felüli birtokos tulajdonát képező földbirtokból 1374 kat.holdat bérelnek. Végeredményben tehát azt mondhatjuk, hogy Tiszásas egész területe 100 holdon aluli gazdálkodók kezén van, ez pedig legnagyobb részben mint tulajdon, kisebb részben pedig mint bérlet.

Hogyha az egész földbirtokterületet elosztjuk az összes gazdálkodókkal, vagyis a tulajdonosok és bérlők számával, akkor egy gazdaságra átlag 12,8 kat. hold föld jutna, ami már maga is elégséges ahhoz, hogy intenzív szőlő- és gyümölcsstermelés mellett, tisztességes megélhetést nyújtson a gazdálkodónak és családjának. Ehhez azonban még hozzá kell venni azt is, hogy a tiszasasi gazdáknak nagyobb terjedelmű birtokaik vannak a szomszédos községekben is.

100 kat. holdon felüli birtokok

Lakás	Terület	Szántó	Kert	Szőlő	Rét	Lege- lő	Er- dő	Ná- das	Földadó alá nem eső	Nagy- bér- let	Kis- bérlet	100 h.-on aluli
Elek	886	141	-	-	352	315	37	-	41	-	886	-
Tizsakürt	576	-	-	-	322	166	88	-	-	-	488	-
Közbirto- kosság	284	3	-	-	5	230	22	-	24	-	-	-
Összes	1746	144	-	-	679	711	147	-	65	-	1374	-

A község összes területe 1925-ben 4840 kat. hold. Ebből 100 holdon felüli birtokos kezén van 1746 hold, azaz az összes területnek 36%-a. A 100 holdon aluli birtokosok és középirtokosok kezén tehát 3094 kat. hold maradt. A 100 holdon felüli birtokosok száma az 1925. évi Gazdacímtár adatai szerint mindössze 3, de ezek közül is az egyik nem is nagybirtokos, hanem nagybirtok, azaz közbirtokosság. A közbirtokosság kezén van összesen 284 kat. hold, amelyből csak legelő maga 230 kat. hold. A másik két 100 holdon felüli birtokos állandó tartózkodási helye vidéken van.

A vidéken élő 2 nagybirtokos birtoka majdnem kivétel nélkül tizsakürtieknél van bérletképpen, és pedig mind kisbérlők kezén oszlik meg. Tehát a 2 nagybirtokos kezén lévő összesen 1462 kat. holdból 1374 kat. hold kisbérlők kezén van.

Az 50 katasztrális hold és ennél nagyobb kiterjedésű terület a földreform céljaira beadott birtokok nélkül 1934-ben

Tulajdonos	Szántó	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő	Nádas	Földadó alá nem eső	Összesen	Tiszta jövedelem
	105	337	-	275	51	-	-	41	809	4528
	32	-	304	-	165	42	-	33	576	2595
	-	-	-	-	51	-	-	-	51	59
	16	-	-	-	62	-	-	1	79	440
	-	-	-	-	286				286	170
Ármentesítő	-							136	136	
Ármentesítő	2							47	49	
Ármentesítő								27	27	
Összesen	155	337	304	275	615	42	-	285	2018	8092

Az 1925-30. évek között történtek eltolódások úgy a birtokok terjedelmében, mint a művelési ágakban. 100 holdon felüli birtokos 1930-ban is 4 volt. Ezek közül azonban az egyik közbirtokosság, s csak legelője volt, egy másik pedig az Ármentesítő Társulat. Végeredményben tehát a 100 holdon felüli birtokosok száma 2.

Az 1934. évi összeírás alkalmával az 50 kat. holdon felüli birtokosok száma összesen 6. Az általuk bírt terület 2018 kat. holdat tesz ki. De ha ebből levonjuk az Ármentesítő Társaság által bírt, földadó alá nem eső 210 holdat, az 50 holdon felüli földbirtokok összesen 1808 kat. hold földet tesznek ki. Ugyanekkor az 50 holdon aluli birtokosoknak 3032 kat. hold alkotja tulajdonát. Az 50 kat. holdon felüli birtokosok földbirtoka a község összes területének 37,3%-át teszi ki. Az általuk bírt, földadó alá nem eső terület pedig az összes területnek 1,7%-a.

Az 50 holdon felüli birtokok művelési ágak szerinti megoszlása 1934-ben a következő: Első helyen a legelő áll a maga 615 kat. holdjával. Ez az 50 holdon felüli birtokosok által bírt összes területnek 30,8%-át alkotja. Ezután a kert 16,7%-kal, és a rét 15%-kal következik.

Szántóföldi termények területe és termésátlaga

Gabonaneműek		1924. évben		1934. évben	
Megnevezés		hold	átlag	hold	átlag
	őszi			1115	
Búza			7,8		6,7
	tavaszi			-	
	őszi			4	
Rozs			7,3		5,6
	tavaszi			-	
	őszi			12	
Árpa			6,7		6,4
	tavaszi			237	
Zab			5,5	20	6,0
Köles				-	-

Szálatakarmány	1924. évben		1934. évben	
	hold	átlag q	hold	átlag q
Csalamádé			1	
Takarmánykev. őszi			-	
Takarm. kev. tavaszi			1	
Lóhere			-	
Bíborhere			-	
Lucerna			216	
Baltacím			-	
Muhar			-	
Egyéb			-	

Kapásnövény	1924. évben		1934. évben	
	hold	átlag q	hold	átlag q
Tengeri szemes		10,1	696	11,7
Burgonya		20	4	41,6
Cukorrépa			-	
Takarmányrépa			92	
Takarmánytök			-	
Egyéb			-	

Hüvelyesek	1924. évben		1934. évben	
	hold	átlag q	hold	átlag q
Borsó magnak			-	
Bab			-	

Dohány			-	
--------	--	--	---	--

Keres Ked	1924. évben		1934. évben	
	hold	átlag q	hold	átlag q
Repce			-	
Kenderkóró			-	
Len kóró			-	
Mák			-	
Egyéb			-	

Zöldségfélék együtt			-	
Egyéb szántóföldi			-	
Ugar			-	
Összes szántó			2397	

A művelési ágak megoszlásában azt látjuk, hogy a szántó az összes területnek 49,5%-át alkotta. Ez a szántó 1934. évben legnagyobb részt búzával volt bevetve, amennyiben az őszi búzával bevett terület az összes szántóföldnek 32,8%-át alkotta. Ezután legnagyobb területen tengerit termelnek. 1934-ben a tengerivel bevetett terület az összes területnek 29%-át tette ki.

A lakosság rozsot nem termel, mert a rozs igényesebb voltánál fogva a vidék klímáját nem bírja ki.

A szemestakarmányok közül csak az árpát és a főntebb említett kukoricát, míg a szálastakarmányok közül csak a lucernát termelik. Ennek is a klimatikus viszonyokban keresendő az oka.

A szántóföld ára 1935 nyarán 50-60 fillér között mozgott négyzetölenként.

Tiszasas területén az utóbbi időben területváltozás, határrész átcsatolás nem volt. Ugyancsak tagosítás sem volt az úrbérrendezés óta, jóllehet már szükség lenne erre.

Termésátlagok kat. holdanként a főbb terményekből³⁵

Megnevezés	Év	Búza	Rozs	Árpa	Zab	Tengeri	Burgonya
0–20	1924	8	7,3	6,6	5,1	10,2	19,2
kat. holdas	1928	10	8,3	9,8	9,1	5	35
gazdaságok	1934	6,5	4,1	6	5,4	11,7	42
20–100	1924	7,7	7,1	6,8	5,5	10,2	19,2
kat. holdas	1928	10,5	8,9	10,7	10,3	7,1	35
gazdaságok	1934	6,5	4,1	5,9	5,4	11,7	42
100–1000	1924	7,6	7,3	6,7	5,7	9,9	22,9
kat. holdas	1928	9,9	11,4	9,3	10,2	7,5	40
gazdaságok	1934	7,3	7,7	6,7	5,9	11,8	40
1000 kat.	1924	Ebben az évben csak 100 kat. holdon felüli kimutatás van					
holdon felüli	1928	11,5	10,8	10,4	12,9	8,5	24,5
gazdaságok	1934	7,6	8	8,7	7,3	12	38
Az összes	1924	7,8	7,3	6,7	5,5	11,1	20
gazdaság	1928	10,3	9,9	10	10,7	6,4	34,4
átlaga	1934	6,7	5,6	6,4	6	11,7	41,6
Megyei átlag 1934-ben							
Gazdaságok nagysága		Búza	Rozs	Árpa	Zab	Tengeri	Burgonya
0–20 kat. holdas		5,1	5,1	5	4,2	10,8	39,4
20–100 kat. holdas		4,7	5,1	4,7	4,3	10,7	40,5
100–1000 kat. holdas		5,3	5,5	4,9	5,1	10,6	36,1
1000 kat. hold felett		7,3	6,0	7,1	6,9	11,2	35,7
Összesen		5,1	5,2	5,0	4,8	10,8	38,9

Tiszasason már nem áll fenn a nagy- és kisbirtokok közötti eltérés a megművelés és trágyázás terén a nagybirtokok javára. Az itteni kiscgazdák úgy a szántás, mint a trágyázás terén már a legújabb és legjobban bevált módszereket követik.

Állattenyésztés

Év Megnevezés	1850	1895	1911	1925	1935
Állattartó gazdaságok száma		396	308		
Szarvasmarha		580	370	339	257
Ló		451	453	442	377
Szamár		-	-	-	-
Öszvér		-	-	-	-
Kecske		4	34	-	6
Juh		19	-	73	39
Baromfi		4715	-	-	
Sertés		926	648	359	909
Méhcsaládok		37	-	-	

Év Szarvasmarha állomány	1850	1895	1911	1925	1935
Mokány vagy riska					
Magyar		580	231		9
Pirostarka		-	115		248
Borzderes		-	6		-
Egyéb fajta		-	18		-
Bivaly			-		-

Tiszasas vidéke a XIX. században és az azt megelőző századokban híres állattenyésztő vidék volt. Állattenyésztése azonban ebben az időben még extenzív, s csupán a legelőkön tartották állataikat. Ezt az állattenyésztést azonban terjeszkedésében minduntalan megakadályozta a Tiszának és a Körösnek gyakori kiáradása.

Az állattenyésztők száma 1895-ben 396 volt, 1911-ben már csak 308. Tehát 88-cal kevesebb, mint 16 évvel azelőtt.

Az 1895. év és az 1911. évek között a szarvasmarha állomány is nagyot csökkent, amennyiben az 1911. évi állomány mindössze 63,7%-át teszi ki az 1895-i szarvasmarha állománynak. Az 1935. évi szarvasmarha állomány pedig az 1911. évi állománynak 69,5%-át alkotja.

Állatösszeírási lap 1935. évre

Szarvasmarha	Tenyész-	Bika	Tehén	Üsző		Ökör	Tinó	Összesen
				2 év felett	2 év alatt			
Magyar fajta			6	3				
Szimentáli	1	15	155	61	3	5	2	257

Ló	Mén		Kanca		Herélt		Összesen
	tenyész-	csikó	3 év felett	3 év alatt	felőtt	csikó	
Melegvérű	4	13	181	49	117	12	376
Hidegvérű					1		1

Sertés	Kan		Koca	Nőstény malac	Ártány (herélt)		Összesen
	tenyész-	malac			felőtt	malac	
Zsírsertés	2	144	141	335	32	226	880
Húsertés	-	11	8	8	2	-	29

Juh	Kos			Anyajuh	Nőstény bárány	Ürű	Összesen
	tenyész-	egyéb	bárány				
Rövidgyapjas	-	1	-	30	2	-	33
Hosszúgyapjas	-	-	-	6	-	-	6

	Felött	Növendék	Összesen
Szamar, öszvér	-	-	-
Kecske	5	1	6

A lóállomány egy kevéssel emelkedett 1895–1911. között. Ennek az oka az lehet, hogy az állattenyésztésről egyre inkább kezdtek áttérni az intenzívebb mezőgazdaságra. A mezőgazdasági munkákat pedig lovas fogatokkal végezték el. Ezt mutatja az, hogy az ökörfogatok száma sem kevesebb a 16 esztendő alatt. Az autók és autóbuszjáratok fokozatos terjedésével szemben azonban 1911. óta is esett a lóállomány, és pedig az 1935. évi lóállomány az 1911. évi állománynak 83,2%-át alkotja csak. Tehát a lóállomány is 1911. óta 16,8%-kal csökkent.

Igaerő

Év	1895	1911
Megnevezés		
Lófogat 1-es	38	
Lófogat 2-es	104	
Lófogat 3-as	2	
Lófogat 4-es	-	
Ökörfogat 2-es	10	
Ökörfogat 4-es	1	23
Ökörfogat 6-os	-	
Bivalyfogat 2-es	-	
Bivalyfogat 4-es	-	
Öszvérfogat	-	

Ha a szarvasmarha állományt tekintjük, látjuk, hogy 1895-ben csak magyar fajta volt még. 1911-ben azonban ez a faj kevesebb, mint felére szállt le. Ezzel szemben a tejelő fajták száma a magyar fajtaéval együtt is csak 63,7%-át teszi ki az 1895. évi magyar fajta állománynak.

Viszont 1935-ben a magyar fajta marhaállomány 9 db-ra szállt le, ami az 1935. évi összes szarvasmarha állománynak csak 3,5%-át teszi ki. Tehát a szimentáli fajta az összes állománynak 96,5%-át alkotja, mivel más fajta szarvasmarha egyáltalában nincs is. Általában azt mondhatjuk, hogy az állattenyésztés, kivéve a baromfi- és lótenyésztést, visszaesést mutat.

Éppen a tehenek kevés volta miatt a tejtermelés is kevés. A tejet legnagyobb részben maguk, az állattenyésztők is elfogyasztják, akinek mégis feleslege marad, azt a helyszínen adja el az iparos- és tisztviselőcsaládoknak, avagy a szegény lakosokból álló Csépara viszik eladás végett. Emellett azonban nagyon sokat dolgoznak fel tejfélé, vajjá és egyéb tejtermékké. A faluban tejértékesítő szövetkezet nincs, de nincs is arra szükség, mivel a kevés mennyiségű tejet másképpen is tudják értékesíteni.

A lótenyésztés azért tudott magasabb nívón megmaradni, mert majdnem kizárólag lóval szekereznek. A tehenet Tizzasason egyáltalán nem fogják járomba. Úgyhogy a lófogatok mellett csupán egynéhány ökörfogatot találunk csak. A lófajták közül, amint a táblázatból is kitűnik, 1935-ben csak a melegvérű fajtát tenyésztik, úgyhogy a községben csak 1 hidegvérű ló volt ebben az időben.

A sertésállomány 1911-ben szintén csak 70%-a az 1895. évi sertésállománynak. Az 1925. évi sertésállomány pedig az 1911. évi állománynak mindössze 55,4%-át alkotja. Ez a nagy visszaesés még a háborús és az azt követő román megszállás éveinek következménye. Az utolsó 10 év alatt azonban a sertésállomány hihetetlen mértékben emelkedett, amennyiben 1935-ben majdnem háromszorosát találjuk az 1925. évi sertésállománynak.

A sertésfajták közül főleg a mangalica vagy zsírsertésfajtát tenyésztik. A hússertésfajták közül mindössze 29 db-ot tenyésztettek 1935-ben, ami az összes sertésállománynak 3,2%-át teszi csak ki.

1925-ben a következő apaállatok állottak köztenyésztés céljára: 6 bika, 4 kan és 1 csődör. Az 1935. évi összeírás alkalmával pedig a következő apaállatok voltak: egy szimentáli bika, két melegvérű mén, két zsírsertés (mangalica) kan. Az utóbbi időben a jászberényi állami ménes és csődöre tartózkodik tavaszonként állandóan a község területén.

A körállatorvos székhelye a 9 km-nyi távolságban lévő Tizsakürtön van.

Palugyay szerint 1850-ben a legelők területe 2274 kat. holdat tett ki. Fényes Elek szerint azonban csak 841 kat. holdat. Ha Palugyay adatait fogadjuk el, akkor 1850-ben az összes területnek 57%-a volt legelő és 13,6%-a rét, vagyis az állattenyésztés céljait szolgáló legelő és rét az összes területnek 70,5%-át alkotta. De ha a legelőt és a rétet Fényes Elek szerint kimutatott adatok alapján adjuk össze, még többet kapunk az állattenyésztés céljaira, mert ez az egész területnek 81%-át teszi ki. Ezzel szemben 1925-ben a legelők és rétek területe 1744 kat. hold, ami az összes területnek csak 36%-át teszi ki. Az utolsó 75 év alatt tehát ilyen óriási változás állott be az extenzív állattenyésztés hátrányára.

Az 1935. évben az állattenyésztés céljára rendelkezésre álló legelőből: birtokossági osztatlan közlegelő 265 kat. hold, és a község által bérelt 260 kat. hold legelő. Erre az összesen 525 kat. hold legelőre az összeírás idején 235 szarvasmarhát, 11 lovat, 378 sertést, 4 juhot és 3 kecskét hajtottak ki.

Érdekes képet látunk, ha a 100 holdon felüli birtokosok kezén lévő legelők és rét mennyiségét hasonlítjuk össze a kis- és törpegazdák kezén lévő legelővel és réttel. Az 1925. évi Gazdacímtár adatai szerint a 100 holdon felüli birtokosok kezén van 1390 kat. hold rét és legelő, viszont a község összes rétje és legelője 1744 kat. hold. Ha ebből levonjuk a 100 holdon felüli birtokosok által bírt legelő és rét területét, mindössze 334 kat. hold terület marad, ami a kis- és törpebirtokosok által bírt területnek 10,8%-át teszi ki ugyanakkor, amikor a 100 holdon felüli birtokosok által bírt legelő és rét az általuk bírt összes területnek 79,5%-át alkotja.

A birtokossági tanács szervezve van, de külön legeltetési társaság nincsen.

Baromfiállomány

Baromfiállomány 1927–28-ban

Megnevezés	Tyúk	Pulyka	Lúd	Kacsa	Galamb	Összes
Birtokkateg.						
20 holdon aluli	12824	-	920	952	128	14824
20–100 holdon	1156	5	88	198	156	1603
100–1000 h.-on	325	46	97	55	60	583
Összesen	14305	51	1105	1205	344	17010

Ha a község baromfiállományának fejlődését vizsgáljuk, látjuk, hogy az 1895. évi összeírás alkalmával a község összes baromfiállománya 4715 db-ot tett ki. Az 1935. évben pedig már 17 596 darab a baromfiak száma. Mindez azt mutatja, hogy mint általában az Alföldön, úgy Tiszasáson is nagyon kedvezőek a viszonyok a baromfitartásra. Ezt már a szántóföldön termelt növények mennyiségéből is következtethetjük, mivel Tiszasas klímája a gabonatermelésre és nem a takarmánytermelésre alkalmas, ezért az állattenyésztés is sokkal inkább a baromfiak, mint a számosállat tartására kedvező.

Ha most azt vizsgáljuk, hogy melyik birtokkategória tenyészt több baromfit, látjuk, hogy éppen a legkisebb kategóriába tartozó gazdaságok tenyésztnek legtöbbet. Így a község összes baromfiállományának 87,6%-át a 20 holdon aluli gazdaságok tenyésztik. A 20 és 100 hold közötti birtokosok pedig 9,1%-át, vagyis a kettő együtt 96,7%-át teszi ki a község összes baromfiállományának, pedig a két birtokkategória által bírt terület a község összes területének csak 60,1%-t alkotja.

A 100 holdon felüli gazdaságoknál tehát 1 kat. holdra 0,3 db, a 100 holdon aluli gazdaságok 1 holdjára pedig összesen 5,7 db baromfi esik.

Kertészet

Kertészet szempontjából a klímának és a talajnak legjobban a gyümölcsstermelés felel meg. E tekintetben a kecskeméti gyümölcsstermelő vidékhez tartozik. Mindazok a gyümölcsök megteremnek itt is, ami Kecskeméten, s a világpiacon mint kecskeméti gyümölcsöt értékesítik. Kecskemétre általában kocsin vagy teherautón szállítják be, legtöbbször azonban csak a tiszauagi vasútállomásra viszik, ahonnan aztán a környező községek gyümölcseivel együtt kerül a gyümölcserértékesítő központok raktáraiba.

Gyümölcsöt legnagyobb részben a szőlők között s a faluban a házak körül termelnek. Önálló bekerített gyümölcsöst alig találunk a községben.

Gyümölcsfák száma

Év	1895	1928
Megnevezés		
Alma	2308	963
Körte	487	347
Cseresznye	373	341
Meggy	1803	1237
Őszibarack	1762	330
Kajsziarack	965	512
Szilva	9056	4198
Dió	732	216
Eper, szeder	268	158
Mandula	-	17
Gesztenye	1	-
Más	-	10
Összesen	18255	8329

Gyümölcsök között leghíresebb az alma. Legnagyobb mennyiségben azonban mégis a szilvafát találjuk. 1928-ban csak a szilvafa 44,9%-át tette ki a község összes gyümölcsfáinak. Nagyon sok szederfát is találunk a községben, amelynek levelének szedésével néhány szegényebb család selyemhernyó-tenyésztést folytat.

A gyümölcsfák száma az egyes birtokkategóriák között a következő mennyiségben oszlik meg:

20 kat. holdon aluli gazdaságokban	összesen 5788 db,	vagyis 69,5%
20–100 hold közötti gazdaságokban	összesen 2173 db,	vagyis 26%
100 holdon felüli gazdaságokban	összesen 368 db,	vagyis 4,5%.

Ha azt nézzük, hogy az egyes birtokkategóriákban 1 kat. holdra hány gyümölcsfa jut, látjuk, hogy a 100 holdon felüli gazdaságokban 1 kat. holdra 0,2 db, a 100 holdon aluli gazdaságokban 2,7 db jut.

Hogyha a 20 kat. holdon felüli gazdaságok is annyi gyümölcsfát ültetnének, mint a 20 kat. holdon aluli gazdaságok, akkor a községben összesen 13 068 db gyümölcsfának kellene lennie. Viszont ha a 20 kat. holdon aluli gazdaságok is csak annyit ültetnének holdanként, mint a 100 kat. holdon felüliek, akkor meg a községben csak 968 db gyümölcsfa lenne.

Ezekből világosan kitűnik, hogy éppen úgy, mint a baromfitenyésztésre, a gyümölcsstermelésre is sokkal kedvezőbb a kis- és törpebirtok, mint a nagybirtok.

Eladással foglalkozó faiskola tulajdonos a község területén nincs. A gazdák vagy veszik vagy maguk termelik a facsemetéket. A községnek van ugyan faiskolája, ez azonban mindössze 400 négyzetölet tesz ki, de ez is csak felerészben van beültetve.

Konyhakerti növényekből a lakosság annyit sem termel, amennyi a saját szükségletét fedezné. Ennél fogva a legtöbb parasztasszony a helybeli hetipiacon vásárolja meg a szükséges zöldségfélét.

Az 1895. év előtti összeírások a kertet külön nem említik föl, hanem a réttel veszik egybe. Az 1895. évi kimutatás szerint a kert az összes területnek 0.2%-át teszi ki. Ezután azonban egyre nő a konyhakerti növényekkel beültetett kertek területe, mert 1925-ben már 45 holdat tett ki, azaz az összes területnek 0.9%-át. A 100 holdon felüli gazdaságoknak a kert-területe az 1925-ös Gazdacímtár adatai között nincs megemlítve.

Szőllőtermelés

Tiszasas község szőlőterülete a kecskeméti borvidékhez tartozik. Leginkább hazai féle borszőlőket, de a legutóbbi időben csemegeaszőlőt is termelnek. A szőlőt a közeli városokban értékesítik, ahova rendszeren kocsin vagy teherautón szállítják. Szállítás közben azonban, mire a szőlő így, tengelyen rendeltetési helyére érkezik, meglehetősen összezúródik. Ennek pedig a rossz köves út az oka, amire jellemző a környékbéli gazdák tréfás megjegyzése, mely szerint az úttesten akkora gödrök vannak, amelyben egy anyakoca malacaival együtt kényelmesen meghúzódhat.

A szőlőt egy homokos dombon termelik. Ez a domb több község határán vonul át, s így ezen a dombon ezeknek a községeknek szintén van szőlőjük. Ez a domb Tiszaugtól Kunszentmártonig, más irányban pedig Tiszasastól majdnem Tiszaföldvár alá nyúlik.

A lakosság már rég időtől fogva foglalkozik szőlőtermeléssel. Palugyay szerint az 1850. évi összeírás alkalmával a község össz. területének 4,7%-a, viszont Fényes Elek szerint ugyanakkor 4%-a volt szőlővel beültetve. Az 1895. évi összeírás alkalmával a község össz. területének ugyancsak 4,6%-a volt szőlővel beültetve.

Szőllőtermeléssel a 100 holdon aluli gazdák foglalkoznak kizárólag. Az 1925. évi Gazdacímtár adatai szerint a 100 holdon felüli birtokosok kezén volt 1746 kat. hold föld, amely a község össz. területének 36%-át tette ki. Ennek ellenére ebből a 1746 kat. holdból az 1930. évi összeírás szerint a 100 holdon felüli birtokosok kezén semmi szőlő nincs.

Nemcsak ez a 4,6%, azaz 210 kat. hold szőlő alkotja a tiszasasi szőlősgazdák tulajdonát, hanem még több, mint kétszer ekkora terület, amely azonban közigazgatásilag a szomszédos községekhez tartozik. Így tehát ezzel együtt tiszasasi szőlősgazdák tulajdonát alkotja összesen 680 kat. hold szőlő.

A községben a hegyközség is főnáll.

A szőlőművelés tekintetében a község lakói éppen úgy, mint a gyümölcstermelés tekintetében, eléggé magas nívón állanak. A szőlőnek éppúgy a permetezést, mint minden más szükséges kezelést bőven magadnak.

A legtöbb gazda a főleg Cséparól származó kapás munkásoknak egész nyáron át biztosít kerestet s lakást is ad azoknak, szőlőjében. De maga a tiszasasi gazda is legszívesebben a szőlőhegyen tartózkodik. Munka közben itt süt és főz is magának. Rendszerint itt kint végzik a préselést is.

Boraikat azonban legtöbbször már kora ősszel eladják, s csupán annyit tartanak meg, amennyi a családnak téli szükségletét elég bőven fedezi. Márpedig a tiszasasi gazda igazán nem vonja meg magától a bort.

A kisüst idején másképp nem értékesíthető gyümölcsüket, valamint a törkölyt és borseprőt kifőzték. A kisüst megszüntetése óta azonban mindezeket az anyagokat értékesítés nélkül hagyják kárba veszni. Kint a szőlőhegyen borpincék nemigen vannak.

A szőlőbirtok forgalmi értéke 1935. nyarán 1,50-2 P között mozgott kat. holdanként.

Bányászat, gyáripár, kézműipar

Ipar, kereső		1920	1930
Tulajdonképpeni iparos férfi		49	53
Tulajdonképpeni iparos nő		2	4
Házi- és népipar		-	-
Vándoripar		-	-
Tulajdonképpen iparral foglalkozó	önálló	45	35
	tisztviselő	-	1
	tanonc	2	3
	egyéb segédszemélyzet	4	18
	egyéb segédszemélyzet összes	6	22
	segéd nélkül	49	26
	1-20 segéddel	3	12
	20-nál több segéddel	-	-
	Összesen	52	38

Bányászat szempontjából a község határában ez ideig semminemű hasznos anyagot nem tártak fel. Gépipar tekintetében a község ismét háttérbe szorul; gyáripára nincs is. Jelenleg csupán 1 szélmalma van, amelyen egyszerű paraszti darálás folyik. Ennek a malomnak óránkénti őrlőképesége 250 kg. Van ezenkívül 1 motormalom is, amelyben már finomlisztet is őrlnek.

A kézműipari élet nincs kifejlődve, s a statisztikai adatok szerint jelenleg sem mutat valami nagy fejlődést. A tulajdonképpeni iparral foglalkozók száma 1920-ban 49 férfi és 2 nő volt. 10 év alatt mindössze 4 férfival és 2 nővel szaporodott. A házi- és népiparral, valamint vándoriparral sem az 1920-as, sem az 1930-as években senki nem foglalkozott. A statisztika adataiból azt látjuk, hogy önálló iparos 1920-ban 45, míg 1930-ban csak 35 volt. Itt tehát 20,2%-os visszaesés történt. Ennek okozója a városi gyáripár előretörése, más részről pedig még fokozatos elszegényedés, amely szerint a lakosság nem képes a kisiparosnál a jobb minőségű iparcikkeket megrendelni, hanem kénytelen a silányabb minőségű gyári iparcikkal beérni. Az iparosokra főleg a javítás esik.

Munka- és munkásviszonyok

Az 1930. évi népszámlálás alkalmával összesen 939 kereső lakott a községben. Ezek közül mezőgazdasággal foglalkozó kereső 628, tehát két harmad rész. Valamivel több lesz ez a szám, hogyha a 169 nő-keresőt is hozzászámítjuk.

Mivel nagybirtok a község területén nincs, így mezőgazdasággal foglalkozó tisztviselő sincsen. A gazdasági cselédek száma ugyanakkor 64, míg ezeknek eltartottja 32. Ezek legnagyobb részben hajadonok, illetve nőtlenek. A birtok nélküli munkások száma 122, míg az 1 holddal bíró vagy bérlő munkások száma 79. Ha a cselédségnek és a napszámosoknak összes számát tekintjük és az összes lakossághoz viszonyítjuk, már abból is megállapíthatjuk, hogy a helybeli munkásság nem elég a mezőgazdasági munka elvégzésére. És valójában az év majdnem minden szakában jönnek munkások néhány napi napszámra, leginkább a szomszédos Csépa községből.

A szakmáymunkásoknak a fizetése részben pénzbeli, részben terménybeli. Ezeket a munkásokat egyszerűen kapásoknak nevezik. Arra tehát nincs szükség, hogy a helybeli munkások, ill. napszámosok idegenbe menjenek munkáért, de arra nincsenek is ráutalva, vagyonosságuknál fogva sem, mert a tiszasasi törzslakóknak majdnem kivétel nélkül van annyi birtokuk, illetve olyan foglalkozásuk, amely megélhetésüket biztosítja. A helybeli napszámos, illetve cselédség a szomszéd községekből telepedett be a községbe. Maga a birtokos osztály is dolgozik, az öregek azonban nem dolgoznak.

Értékesítés, közlekedés, kereskedelem

Tiszasas jó termőtalajának következtében számtalan mezőgazdasági terményéből jóval többet termelnek, mint amennyi a helyi fogyasztáshoz szükséges. Éppen ezért a termények nagy részét, különösen baromfit, gyümölcsöt, szőlőt és a bort nagy részben idegenben értékesítik. A termelésnek tehát csak egy kis része cserél gazdát a helybeli hetipiacon, amelyet szombati nap tartanak meg. A vásártartási jog a községet illeti meg.

Értékesítés szempontjából a község Kecskemét felé gravitál, s legfőljebb némi gyümölcsöt szállítanak még Szolnokra. Az értékesítés, illetve szállítás legnagyobb részben szekéren és teherautón történik, s csak egy kisebb részét szállítják vasúton, illetve hajón, amelynek állomása a falutól 5 km távolságra, Tiszaugon van. Az árút a nem a legjobb karban lévő Tiszaug-Kunszentmárton közötti törvényhatósági köves úton szállítják.

A község határában a Tiszán át kompot is találunk Alpár irányában, amely a községtől kiinduló útvonalra esvén, az Alparra irányuló forgalmat bonyolítja le. A köves utak rossz volta óriási hátrányára van a községnek, különösen a gyümölcsértékesítés szempontjából, amennyiben a döcögős, rázós úton a friss gyümölcs rendkívül összetörőve érkezik meg a piacra.

Úgy a teher-, mint a személyforgalom lebonyolítására nagyon kívánatos lenne a tiszaug-kunszentmártoni vasútvonalnak mielőbbi kiépítése. A személyforgalom lebonyolítására jelenleg az itt nevezett helységeket összekötő autóbuszjárat van hivatva.

A községnek kereskedelmi élete általában nagyon szűk keretek között mozog. A háztartási szükségleti cikkek közvetítésével foglalkozó kereskedők között elsősorban a Hangya Szövetkezet említendő, amelynek évi forgalma 40 000 P, hitelkerete pedig a központban 4000 P. Tejszövetkezete és egyéb értékesítő szövetkezete a fentebb említett okokból kifolyólag sincsen. A Hangyán kívül a faluban még 2 keresztény és 2 zsidó kereskedő van. A község különösen sok gyümölcsöt ad el, ezzel szemben nemcsak az előállítható háztartási cikkeket, aminők a szappan stb., hanem a könnyen termelhető kerti konyhanövényeket is nagy részben idegenből hozzák át.